

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

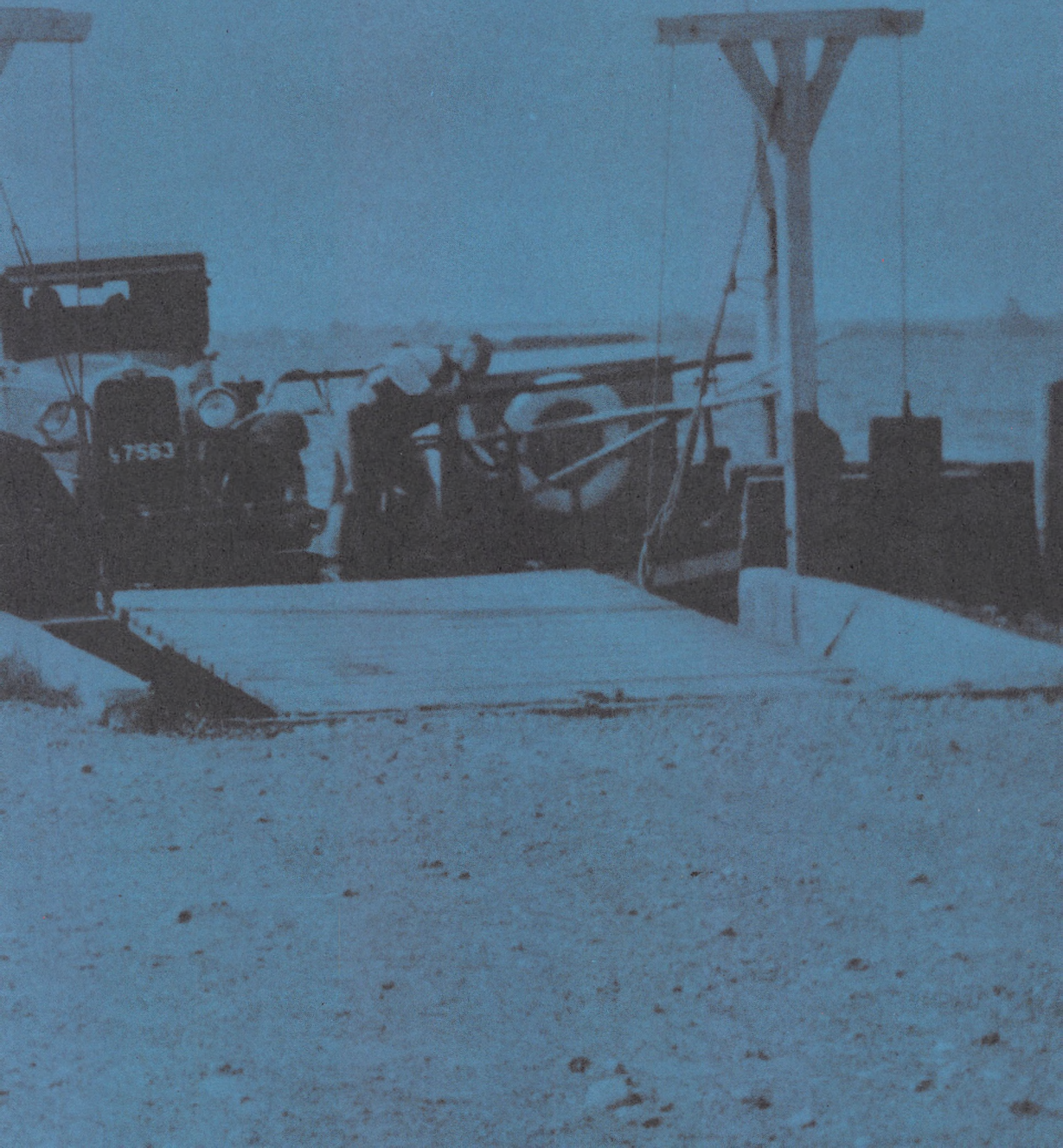
Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Historisk Samfund

for Præstø Amt

Årbog 1991

Historisk Samfund for Præstø Amt

Årbog 1991

Årbog 1991
udgivet af Historisk Samfund
for Præstø Amt

Redaktion:
Martha og
Verner Lundgaard Jacobsen

Ekspedition:
Niels Juul Nielsen
Glumsøparken 16, 1.tv.
4171 Glumsø

Eftertryk af årbogens artikler må
kun ske efter skriftlig tilladelse fra
forfatterne

ISSN 0107-6868

Bogen er sat med Palatino
og trykt i
Faxe Bogtrykkeri/Offset

Forsidebillede:
*Det gamle færgested ved Grønsund,
hvor der kun kunne fragtes én bil pr. overfart.*

(Foto: Lotte Seheim)

Indhold

<i>Kirsten Lütchen-Lehn:</i> Kaptajn Lund på Grønsund Færgesgård	5
<i>Hans Pedersen, Skovly:</i> Et tilbageblik	27
<i>Erling Petersen:</i> Hverdagens små forulempelser - en skildring fra ryttergodstiden	45
<i>Svend C. Dahl:</i> Litteratur om Præstø Amt 1990	57

Et hjørne af den gamle rejsestald ved Grønsund færgested.

Kaptajn Lund på Grønsund Færgesgård

af Kirsten Lütchen-Lehn

Kort før hovedvejen på Vestmøn løber over dæmningen til Bogø, ligger der en lille vej på venstre side, Marie Grubbesvej, som fører ned til det gamle færgested mellem Møn og Falster. Her var i århundreder overfartssted for folk og gods og kongelig post. Hvor langt tilbage her har været færgested er vanskeligt at spore, - ikke mange arkivalier er bevaret fra tiden, da Møn var kongelig len.

I de ekstraskattemandtal, som i så rigt mål blev udskrevet under de mange krige, som Danmark førte, kan der måske findes en målestok for, hvornår færgeriet ved Grønsund begyndte at komme i faste rammer. I "Konng. Maiest. Jordeboug paa Møenn fraa Philippi Jacobi Dag til Aarsdagen for samme", d.v.s. fra 1. maj til 1. maj, som findes i Stegehus' lensarkiv nævnes i 1588, at Anders Færgemand i Koster færgesgård skal betale 3 skp. rug og 3 skp. byg i landgilde; samme sted står der i 1636 om færgemanden i "Kallehaffe Færgesgaard, at han aarligen bekommer 1 pd. rug - 2 sviin - 4 faar og 4 gies, da hannem Hans May. Folk frie til Møen offuerfører". I samme jordebog nævnes en fæster på "Nyehuus", som er det gamle navn for Grønsund; han hed Albrecht Iffuersen og omtales fra 1613-1625, hvor han skal betale 1 skp. rug og 1 skp. byg i landgilde. Det forekommer sandsynligt, at der har

været overfartssted ved "Nyehuus" ligesom ved Koster og Kallehave, og at denne fæster har været færgemand eller bådfører over til Falster.

Hvornår det kgl. privilegium til at drive færgefart er udstedt, vides ikke med sikkerhed, men det nævnes i Møns tingbog ca. 1661, og en yderligere tidsfæstelse kan måske anes i den bestemmelse, som Christian IV i sin skrivelse af 10. juli 1645 udstedte: "At Sigwart Urne fik Brev at lade med allerførste Bønderne opkaste en Skanse paa Møen ved Færgen, at man siden herfra Landet, om noget fjendtligt paakom, desto bedre kunde sekundere og undsætte". - Det kan ikke bevises, at netop denne skanse blev "opkastet" ved Nyehuus; der er skanser ved Koster og mange andre steder på Møn, men man kunne måske tro, at man netop her var mere udsat for et fjendtligt angreb end ved Koster, hvor "Kgl. Mayestæts Folk" færdedes. Den dag i dag har forsvaret da også en fremskudt post nogle få hundrede meter længere mod vest.

Den oprindelige færgesgård var "Aldershvile", dog ikke den nuværende gård, som er opført for ca. 100 år siden. Foruden færgeriet påhvilede det indehaveren af privilegiet at sørge for de rejsende både under de lange ventetider for at komme over vandet og siden, hvor man trængte til en opstrammer efter turen, som kun-

ne være hård og besværlig, og som kunne vare flere timer. Der var stærk strøm mange steder, - båden skulle tit stages eller roes, når sejlene ikke kunne bruges, og der var ingen kahyt eller læmulighed, så man blev ofte gennemblødt efter rejsen.

Der var derfor også bygget en slags kro, som lå vest for "Aldershvile"; den brændte ned midt i 1850-erne, og nogle af stenene blev brugt til at reparere rejsestalden, hvoraf der endnu er en længe tilbage, som er bygget sammen med et nyere hus.

Færgebroen var ca. 150 m lang og bygget af svære kampesten, som bønderne skulle skaffe, og desuden skulle de holde broen vedlige, i hvert fald indtil 1769, hvor de efter krongodsets salg ikke mere var pligtige til det. - Færgestedet på den anden side ved Næss bro på Falster "Borrehuset" hørte også til Grønsund færgegård, som havde en medhjælper ansat derovre til at gå de rejsende tilhånde.

Det travle, virksomme liv ved færgegården har kun sat sig få spor i arkivalierne. Ludvig Holberg flygtede i 1711 fra pesten i København og boede nogle måneder i "Borrehuset"; han omtaler kort i en epistel sit møde med Marie Grubbe og hendes mand Søren Møller. Vi må tage fantasien til hjælp for at se de skarer af mange slags folk, som er færdedes her og for at høre hestenes vrinsken, vognenes rumlen og posthornets klang i de ca. 275 år indtil 1929, hvor Grønsund færgegård var en kongelig privilegeret færgegård.

Nu er her stille, - nogle både vugger ved de forfaldne rester af den gamle bro, mens måger og terner skrigger ude ved Malurtholmen. Udsigten er den samme, og svanerne sejler roligt forbi.

Et kongeligt privilegium indebar

naturligvis forpligtelser. Myndighederne havde fastsat takster, som skulle overholdes, fartøjer og broen skulle være i forsvarlig stand, en fuldtuddannet færgemand skulle være ansat, medhjælpere på sejlådene, og de skulle alle lønnes.

Man var fra 1785 pligtig til at transportere de "Rejsende udi den Kgl. Tieneste" aldeles fri og det samme gjaldt al den kongelige post og rigets breve. Til gengæld blev ejeren fri for at betale konsumptionskat og fik hvert år 2 favne træ fra majestættens skove.

I flere generationer var det slægtten Carstensen, der var indehavere af fæstet på færgegården, den næstsidste Hemming Carstensen fik i sommeren 1766 sit kongelige fæstebrev på gården og gik straks i gang med at sætte både den og færgebroen i god stand. Man kan derfor godt forstå, at han og hans kone, der stadig betalte af på den gæld, de havde pådraget sig ved istandsættelsen, blev forskrækkede, da de i april 1769 så Rentekammerets plakat om, at det kongelige gods på Møn skulle sælges på auktion - herunder også færgegården. Carstensen skyndte sig derfor straks samme måned at sende en ansøgning ind til kongen, hvor han anmodede om, at kongen ville beholde færgegården, således at han selv kunne beholde sit fæste, eller at han måtte købe gården for en tålelig købesum. Han var ikke særlig glad for eventuelt at komme til at høre ind under en af de store gårde.

Den kommission fra rentekammeret, som var på Møn om sommeren for at forberede salget, frarådede kongen at overtage færgegården, "da den kun vil blive den kgl. kasse til last. Bygningerne er i meget god stand, men broen behøver nogen re-

paration, og landgilden er meget lav - kun 22 1/2 rigsdaler. Hvis derimod beboeren køber færgegården for de 900 rdl., som han foreslår, vil landgilden udgøre 36 rdl. "Resultatet blev derfor, at Hemming Carstensen fik lov til at købe gården for de foreslåede 900 rdl., som hans svigerfar provst Sidenius på Falster kautionerede for. Hemming Carstensen blev dermed ejer af færgegården knap 1 måned før auktionen af krongodset begyndte i september 1769.

Desværre fik Carstensen og hans kone ikke glæde af gården ret længe; de døde begge to med 1 måneds mellemrum i foråret 1775, og deres 9-årige søn Carsten fik overdraget gården.

Hans værge blev hans farbror, skoleholderen i Hårbølle, Casper Jochum Carstensen, som drev gården for ham, indtil han blev myndig i 1787. Derefter drev Carsten Hemmingsen selv færgegården, indtil han døde i 1811. Hans enke drev den videre i små to år, men den 12. januar 1813 solgte hun færgegården med tiliggende til kaptajnløjtnant *Johan Jacob Lund*, og om ham og hans tid på Grønsund handler det følgende.

Johan Jacob Lund var født i Stege den 12. juli 1783; han var søn af sognepræsten i Stege, Jacob Johan Lund og hans kone Catharine Krenchel og således fætter til købmand Heinrich Krenchel, som senere boede på "Empiregården". Han blev døbt i Stege kirke d. 7. august og fadderne var Captajn Friedenreich, doktor Mackeprang og kammerråd Køye.

Folketællingen den 1. juli 1787 viser, at han boede i Kirkestrædet nr. 9 i Stege i sin barndom:

Johan Jacob Lunds far døde, da Johan var 15 år i 1798, og samme år kom han ind til Søetaten som kadet og sejlede i 5 år med fregatten "Frederiksteen" bl.a. til Vestindien, hvor han traf sin senere kone.

Da englænderne i oktober 1807 bortførte den danske flåde, var Johan Lund så heldig at være ombord på línieskibet "Prinds Christian Frederik", da det var på togt i de norske farvande og undslap derfor fangenskab i England.

Tabet af flåden var en katastrofe for Danmark; en ny flåde kunne ikke uden videre bygges op, så man tog fat på at bygge kanonbåde, som kunne

Folketællingen pr. 1. juli 1787:

Jacob Johan Lund	63 år gl.	2. ægteskab	Sognepræst i Steege
Cathrine Margrethe Krængel	44 år gl.	2. ægteskab	hans kone
Kirstine Theodora Lund	19 år gl.		
(hendes datter af 1. ægteskab)			
Giertrud Mette Lund, ligeså	11 år gl.		
Johan Jacob Lund	4 år gl.	deres søn	
Johannes Lohmand	34 år gl.	Præceptor	
Mads Jensen	27 år gl.		Avlskarl
Elisabeth Rypark	19 år gl.		Tjenestepige
Catharine Farum	20 år gl.		Tjenestepige
Ane Hansdr.	25 år gl.		Tjenestepige
Hendrich Krenchel	13 år gl.		Konens brodersøn

tage kampen op i søkrigen mod englænderne. De var hurtigt byggede og havde en chance mod den overlegne modstander, idet de var uafhængige af vinden i modsætning til de store sejlskibe. De blev roet frem mod fjenden og kunne hurtigt bringe sig i sikkerhed på lavt vand. I alt blev der bygget 157 chalupper beregnet til 64-mands besætning og 69 kanonjoller med 24 mands besætning, men det var en streng tjeneste, - der var ingen kahytter, ingen køjer eller kabys. Folkene måtte sove på tofterne, ro, slås og holde sig i live på beskøjter og en dram.

På en sådan kanonbåd var Johan Lund udstationeret i nogle år med station i Norge og var bl.a. i kamp med den engelske fregat "Belvedere". Det slap han fra i god behold og fik derefter orlov og tog til København for at gifte sig. Den 9. juni 1811 holdt han bryllup i Frue kirke i København med den 18-årige Pauline Christine Sophie v. Moth, som var født på Sct. Thomas den 23. december 1792 som datter af oberstløjtnant Friedrich v. Moth og Anna Marie Magdalene Stud. Paulines far var død i 1801, - det nygifte par boede nogle år i København sammen med enkefru v. Moth.

I mellemtiden var sørøveri blevet et lovligt erhverv i Danmark-Norge. Frederik VI havde i 1807 udstedt et reglement for kaperfart, hvoraf det fremgik, at enhver nu kunne få tilladelse til at udruste et skib med kanoner, hverve mandskab og kapre fjendtlige skibe. Kaperiet var chance-sejlad, men det betalte sig, for i krigsårene indtil ca. 1814 indbragte det Danmark omkring 100 million daler. Den største kaperreder var en urtekræmmer i København, som havde en flåde på 30 skibe med 400 mands besætning, og da den samlede ka-

perflåde var på sit højeste, talte den ca. 600 skibe med flere tusinde mands besætning.

Mens Johan Lund var udstationeret i Frederikshald var han med til at kapre den engelske kutter "The Swan" i 1812 og fik som sin part af prisepengene, som kom ind ved salg af kutteren, 13.000 rigsdaler. Pengenes værdi var faldet katastrofalt siden krigen begyndte; dalerens værdi var i 1810 faldet til en femtedel af den pålydende værdi, og desuden var det blevet betydeligt dyrere at leve under krigen, idet priserne på varerne i de sidste krigsår steg med 200-300 procent, lønningerne kunne slet ikke følge med. Lund ville derfor gerne sætte sine prisepenge i fast ejendom og jord, så han og familien havde et rimeligt levebrød, inden den statsbankerot, som truede, var blevet en realitet. Og da han hørte fra familien i Stege, at Grønsund færgegård var til salg, traf han aftale med Carsten Hemmingsens enke om at købe den, og den 12. januar 1813 blev skødet underskrevet, - få dage forinden, nemlig den 5. januar blev forordningen om statsbankerotten underskrevet, og bytteforholdet mellem de gamle rigsdalere og de nye rigsbankdalere blev sat så lavt som en til ti; samtidig hermed blev der indført en bankhæftelse på al fast ejendom på 6 procent til staten.

Ægteparret Lund flyttede med deres første barn, datteren Marie Alette og med fru Lunds mor, enkefru v. Moth ind på "Aldershvile"; gården, der ligger ved siden af færgegården, og samme år blev Lund chef for kanonbådsflotillen, der havde hjemsted på Ulfshale, hvor der desuden lå et batteri med 3 stk. 24 pundes kanoner under ledelse af løjtnant Weinholdt.

Lund var den næstkommanderende på briggen "Bornholm" og skulle samtidig drive det jordtilliggende, der hørte til færgegården, og som var på ca. 50 tdr. Land, omregnet i hartkorn til 10 td. 6 skæpper og 1 fjerdingkar, desuden var der en lille skov på 10 tdr. land nærmest bestående af hasselkrat. Desuden var han, og det var det vigtigste, ansvarlig for Grønsund færgefart og dermed også for postbefordringen. Generalpostdirektoratet blev oprettet i 1811, og strækningen fra Grønsund færgegård til Stege blev betegnet som en "Extrapostlinie". D.v.s., at der skulle køres, når der var brug for det, og det gjaldt både rejsende og post. Det var ikke nogen givtig forretning, heller ikke færgefarten; men det hørte nu engang med til privilegiet. Det var uoverkommeligt for Lund at varetage hele denne virksomhed ordentligt, når han var bundet til sit arbejde som kaptajnløjtnant også, han havde naturligvis både færgebestyrelse, færgekarr og avlskarle, men han besluttede at tage sin afsked fra søetaten den 20. september 1815, således at han fremover kunne bruge hele sin arbejdskraft på at drive færgefarten og al dens jordtilliggende.

Desværre var Danmark nu blevet et lidet, fattigt land, - den næsten 450-årige union med Norge var bristet, og freden efter Napoleonskrigene, som blev sluttet i Wien i 1815, hjalp ikke storhandelen på fode igen. De københavnske handelshuse gik fallit på stribe, der var tomme havne og pakhuse alle vegne, da den store handel på Norge hørte op; desuden var verdensmarkedspriserne på korn dårlige, og både skatterne og inflationen steg. Så alt i alt havde Johan Lund nok at se til både med at drive "Aldershvile" og Grønsund færgegård,

hvor taksterne for færgefarten ikke var steget siden 1813. En færgesjæf kunde ikke tage den takst, der passede ham; rentekammeret havde fastlagt den, og der var forskel på vinter- og sommersejlads. Således kostede det en person m. rejseklæder 2 mark - 8 skilling at komme over vandet om sommeren, mens det om vinteren var 3 mark; en bonde eller håndværkssvend kunde tilsyneladende nøjes med mindre plads, for han skulle kun give 1 mark - 8 sk. om sommeren og 2 mark om vinteren. En karet eller rustvogn, d.v.s. en vogn, der var lastet med krigsudstyr kostede 1 rigsdaler og 2 mark om sommeren og 2 rigsdaler om vinteren. Andre priser var: En hest = 4 mark, et høved = 3 mark, et svin = 1 mark og 8 sk., et får = 12 mark, en hare = 8 sk., en tønde korn eller pakke på 100 pund og derunder = 1 mark og 8 sk., alt i sommerpriser fra 1. april til 30. september. Enhver rejsende skulle desuden betale for de lygter, som det var nødvendigt at tænde, når de skulle færges over.

Kaptajn Lund prøvede på flere måder at få sin økonomi til at fungere; han var en af de første, som forsøgte sig med at dyrke raps til kreaturfoder og gik i samarbejde med hofjægermester P. A. Tutein på Marienborg om det. Desuden prøvede han sig frem med nye hvedesorter og var åben for nye tanker, men det var privilegiet på færgefarten, der var det vigtigste, og selvom "Aldershvile"s drift naturligvis gerne skulle betale sig og også helst give overskud, så skulle begge dele kunne svare sig.

Der kom andre til færgebroen end de rejsende og fragten til Falster. Der kom skippere, der lastede korn, huder og smør til Lübeck og andre nordtyske byer og som kom retur med kolonialvarer, gode ting som kaffe,

risengryn, rosiner o.l. De skulle naturligtvis have fortæring og hertil hørte brændevin, og der blev drukket meget, det var billigt, og det varme; men da brænderi ligesom andre håndværk ifølge lovgivningen skulle foregå i købstæderne, var Lund tvunget til at købe brændevin enten i Stege eller Stubbekøbing, så det var både dyrt og besværligt af få det fragtet til Grønsund. Derfor ansøgte han i oktober 1818 Majestæten, Frederik VI om bevilling til at indrette og bruge et brændevinsbrænderi, og fik tilladelsen i januar 1819. Den lød sådan:

“Ejeren af Grønsund Færgegaard Os elskelige Johan Jacob Lund Maae i Grønsund Færgegaard paa Vort Land Møen indrette og bruge et Brændevinsbrænderi paa Vilkaar:

A. At Han deraf aarliggen svarer den Afgift, som for de ellers paa Landet tilladte Brændevinsbrænderier eller herefter maatte vorde fastsat.

B. At Han giver Brændevinskedlen, der i det mindste bør have et Indhold af 5 Tønder, det størst mulige Omfang.

C. At Han til Brændevinsbrænderiet saavidt muligt anvender Kartofler i Stedet for Korn, og at Han i Tilfælde af, at nogen udvidet Tilladelse til Brændevinsbrænderianlæg paa Landet skulde i Almindelighed blive bevilget, underkaster sig de Vilkaar og Bestemmelser, som i saa Fald derfor maatte blive foreskrevne.

Hvorefter de Vedkommende allerunderdanigst sig haver at rette.

Under Vor Hyldest og Naade.

Givet i Vor Kongelige Residentstad Kjøbenhavn, den 16. Januar 1819 - Fr. VI.

Så kunne Johan Lund gå i gang med at indrette sit brænderi, og samtidig anlagde han en humlehave på 600 kuler, så han også kunne få en større produktion af øl.

Samme måned fik familien Lund barn nr. to, idet Caroline Dorthe Vilhelmine blev født den 31. januar, og ved hendes dåb i Fanefjord kirke den 25. juli var fadderne hendes forældre, jomfru Berg fra Stege, forpagter Bjerring fra Næssegaard på Falster og hr. Sandrue i Grønsund.

Økonomien blev alligevel ikke bedre for Johan Lund, Snarere tværtimod; derfor ansøgte han i oktober 1821 om en moderation af de afgifter, som han skulle betale. Det var sådan, at alle de beholdere, som blev anvendt til fremstilling af brændevin, d.v.s. kedler m. tilhørende hatte, mæskekar, piber o.l. skulle måles og stemples hver gang, man gik igang med en brænding; indehaveren måtte en tur til toldkammeret for at betale en afgift, der svarede til rumfanget af de kar og kedler, der skulle benyttes til netop den pågældende brænding, - det var ikke hver gang, man brændte lige præcis det samme antal potter. Tilladelsen til brænding fra 1818 krævede netop, at brændevinskedlen skulle have det størst mulige omfang, således at staten kunne få så stor en afgift som mulig. Selve brændevinen var der derimod ingen afgift på, den kostede ca. 45 skilling pr. pot.

Det var også i 1821, at familien igen blev forøget med en datter: Cathrine Margrethe, som så dagens lys den 1. maj og døbt den 30. september i Fanefjord kirke: Fadderne denne gang var også forældrene, præstens datter fra Fanefjord jomfru Lise Paludan, købmand Krenchel og hans søn søkadet Bertel Krenchel fra Stege.

Fire år efter - i 1815 - fik Lund en

søn døbt den 24. juli, og så fik familien ikke flere børn. Han hed Frederik Christian og var født den 4. september 1824, så han var 10 måneder gammel, før han blev døbt, fadderne var igen forældrene, jomfru Paludan og Bertel Krenchel.

Også i 1825 ansøgte Lund om moderation i afgifterne; allerede den 28. januar ansøgte han om at måtte sælge brændevin til Stege og andre købstæder. Han fik tilladelsen, men den blev indskrænket til, at han kun måtte sælge brændevin enten i Stege eller i Stubbekøbing, og ved hvert salg skulle han på forhånd underrette toldvæsenet om, hvor stort kvantum han havde solgt og hvem, der havde købt det.

Det kan se mærkeligt ud, at det netop var i de år, hvor familiens børn blev født at Lund søgte om at nedsættelse af sine afgifter. Han har sandsynligvis netop ved disse lejligheder gjort status over familiens økonomi, og desværre var det netop også i disse år, at mange købmænd blev erklæret fallit. I årene fra 1818-1826 var antallet af købmændsfallitter det største i danske købstæder indenfor en periode på ca. 50 år; de dårlige tider afspejlede sig overalt i samfundet og bevirkede, at antallet af skibe, der anløb færgestedet gik betydeligt ned, og dermed også færgetroens indtægter.

I 1816 så Lund sig derfor tvunget til at sælge sin færgebro og færgehuset på Falster til det Classenske Fideicommiss, men i købekontrakten af 5. marts betinger han sig ret til stadig at kunne overføre rejsende og gods til færgebroen uden at skulle betale bropenge, mens Fideicommisset fik ret til at overføre personer i jolle, som frit kunne lægge til i Grønsund uden afgift. Det var en temmelig begrænset

rettighed det Classenske Fideicommiss fik, dog hørte der også jord til færgestedet ved Næss bro, så begge parter var tilfredse. Johan Lund fik udbetalt 1200 rigsbankdaler og var herefter fri for at vedligeholde broen på Falstersiden, og han behøvede heller ikke længere betale løn til færgekarlen derovre.

Desværre hjalp det ikke særlig meget på Lunds økonomi, udgifterne var for store i forhold til de synkende indtægter, kornpriserne var netop i disse år særlig lave, så han måtte til at låne penge og optage pant i sine ejendomme. Det første lån fik han hos excellencen, grev A. W. Moltke på Bregentved, som han var kommet i forbindelse med gennem forvalter Rasmussen på Marienborg; han udstedte en panteobligation på 9.300 rbd. lige før jul i 1828 til greven. Få år efter var det igen galt, han måtte lade C. Hage i Stege få pant i færggården for 350 rdl. for varer, pantebrevet blev tinglæst den 24. januar 1833. Samme sommer beskrives Grønsund som "et noget pauvert sted" i en rejsedagbog fra Møn, så der har ikke været penge tilovers til særlig megen fornyelse. Der var også mange mennesker, der skulle leve af avlingen og færgedriften; ifølge folketællingen 1834 hele 24 personer, selv om Lunds svigermor havde sin egen lille pension.

Bevillingen til brænderiet skulle søges gang på gang, og hver gang benyttede Lund lejligheden til at ansøge om moderation af afgifterne for de redskaber, som blev brugt. Han ansøgte Generaltoldkammeret i 1835, 1839 og igen i 1841, men om nedsættelse af afgifterne var der ikke tale, de steg tværtimod. Til gengæld begyndte der nu at udkomme bøger af C. A. Brøndum om, hvordan man med for-

Folketællingen 1. februar 1834:

Grønsund

Jacob Johan Lund	51 år	Afsk. Capitain-Leut. Gaardbruger - Eier af Færgegården
Kirstine Lund	42 år	hans kone
Marie Lund	19 år	ugift barn
Caroline Lund	16 år	ugift barn
Cathrine Lund	13 år	ugift barn
Frederich Lund	10 år	ugift barn
Anne Marie Stouth	59 år	Enke Pensionist
Hanne Jansen	23 år	ugift Huusjomfrue
Bernth Jørgensen	46 år	ugift Avlskarl
Christen Nielsen	21 år	ugift Staldkarl
Peder Hemmingsen	27 år	ugift Gaardskarl
Peder Andreasen	36 år	ugift Røgter
Hans Larsen	16 år	ugift Tjenestedreng
Johanne, Chr.dtr.	24 år	ugift Tjenestepige

Et Huus:

Hans Frederik Neuhausen	36 år	gift Færgebestyrer
Caroline Møller	45 år	gift hans kone
Christine Neuhausen	7 år	barn
Peder Neuhausen	4 år	barn
Lene Møller	49 år	Konens søster
Anne Hansdtr.	27 år	Tjenestepige

Et Huus:

Hans Rasmussen Krøll	44 år	gift Færgekarl
Mette Hansdtr.	35 år	gift hans kone

del kunne indrette sin brændevinsproduktion, så hvis man ønskede at forbedre sit apparatur, havde man nu gode muligheder for at finde ud af det, og der er noget, der tyder på, at Lund gav sig til at tænke over det. Foreløbig havde han dog travlt med at holde færgen i forsvarlig stand og få gården til at svare sig bedre, og han fik i februar 1838 et lån hos den kongelige General Postdirektion på 785 rbd., således, at færgen kunne sættes i stand bl.a. med nye sejl, og agestolene på rejsevognene kunne få nyt betræk.

I august 1841 fik Lund endelig svar fra Generaltoldkammeret på sine ansøgninger om at drive brændevinsbrænderi. Han skulle anskaffe sig nye redskaber, som skal opmåles og stemples, - der skal nu "svares 8 rbd Sølv for hver 5te Døgn et af Deres Mæskekar paa 15 1/4 Tønder er til Deres Brug", og for hver gang, der i årets løb er betalt disse 8 rbd. sølv, får han tilladelse til at indføre 180 potter brændevin til Stege mod at betale 1 skilling sølv i konsumptionsafgift for hver pot. Hvis brændevinen er stær-

kere end 8 grader, skal der betales 1/32 rbd. sølv for hver 1/4 grad. I datidens statistikker blev mængden omregnet til grader af alkohol, d.v.s. 8 gr = 47,4% alkohol, mens styrken af det enkelte produkt ikke målt. Hvis Lund vil sælge brændevinen enten i Stege eller Stubbekøbing, får han en godtgørelse, hvis størrelse dog ikke nævnes, nu behandles varen som "Købstadbrændevin", mens salg på landet eller til gæstgiverier ikke giver hverken afgifter til konsumtionen eller godtgørelse. Det minder en del om nutidens momsbetaling. Omkostningerne ved stempling, måling, forsegling, befordring og diæter til konsumtionsopsynet i Stege skal brænderiejereren også betale.

Folketællingen i februar 1840 viser, at Lund da havde forpagtet færgegården ud til Hans Frederik Neuhausen, som var færgebestyrer i 1834, og som nu også havde to færgekarle boende, mens Lund selv udelukkende drev avlsgården Aldershvile.

Men efter at have fået svar fra Toldkammeret med den endelige bevilling og alle betingelserne for salg af brændevin, besluttede Lund sig til at bortforpagte både Aldershvile og færgegården og for fremtiden udelukkende leve af brænderiet og forpagtningsafgiften.

Han begyndte at se sig om efter långivere, og i løbet af januar 1843 udstedte han 3 panteobligationer: Til grev A. W. Moltke på Bregentved på 1.920 rdl., til C. Hage i Stege på 700 rdl. og til grosserer P. L. Petresch i København på 600 rdl., lånene skulle ligesom de tidligere lån, forrentes med 4% om året, så nu skulle han i gang. Først indgik han en aftale med bønderne i Dame om en indhegning af de stykker af sin jord, hvor han

havde tænkt sig at bygge nye udhuse, og så skulle han finde en forpagter; Neuhausen havde åbenbart ikke lyst til at fortsætte, måske var han heller ikke tilstrækkelig kyndig til at drive avlsgården, det vides ikke. I hvert fald skriver Lund i oktober 1843 en forpagtningskontrakt med den unge Jens Waagensen, som var 27 år og fra København, han var gift med Caroline Gjøe, som også var 27 år, og de havde ingen børn. Kontrakten lyder således:

Forpagtningscontract.

Undertegnede Kapitaïnleuitnant I I Lund som Eier af Grønsund Færgegaard paa Møen og Jens Waagensen som Forpagter, haver oprettet følgende Forpagtningscontract.

§ 1

Jeg Lund bortforpagter herved paa 10 Aar, anregnet fra 1ste Mai 1844 til I Waagensen det mig tilhørende Færgested med Udhuse og Færgeinventarium efter en nærmere forfattende Liste samt en Jordlod, der skal gaa fra den første Vandgrøft østen for Færgestedet, nord og til den nuværende Markvei, langs denne vestefter ud til og indenom Ydersiden af Borgvolds Grave samt Malurtholmen; ligeledes Vognmandsbefordringen samt Rettighed til Kroehold, Gæstgiverie og Broeafgift. Alt mod en aarlig Afgift af 450 Rdl. Sølv, hvori alle Skatter, Terminer og Kommuneafgifter ere indbefattede, hvilken Afgift erlægges ved hvert Halvaars Udløb den 1ste November og 1ste Mai med 225 Rdl. Sølv, skriver Tohundrede og fem og tyve Rigsbankdaler Sølv. Dog forbeholder Waagensen sig, hvis han i Forpagtningstiden finde sig brøsthol-

den ved Handelen, at fratræde Forpagtningen med 1/2 Aars Opsigelse, hvilken Ret og indrømmes Eieren, naar Forpagtningsafgiften ikke betales i rette Tid.

§ 2

Til Sikkerhed for forventet Forpagtnings afgift deponeres et beløb af 450 Rdl., skriver Firehundrede og halvtredsindstyve Rigsbankdaler Sølv.

§ 3

Forpagteren forpligter sig til i Forpagtningstiden at holde i forsvarlig Stand 2 Vogne med 3 og 2 Agestole; alt malet og betrukket og 4 befordringsdygtige Heste med upaaklægt Seletøj til de Reisendes Afbenyttelse og iøvrigt at opfylde de i Befordringsanordningerne bestemte og fremdeles bestemmende Betingelser.

§ 4

Forpagteren holder 2 Færgekarle og 2 Kjørekarle.

§ 5

Skulde der under Forpagtningen indløbe Klage angaaende Befordringen, da bliver det Forpagterens Pligt at udrede de i denne Anledning forefaldende Vilkaar.

§ 6

Forpagteren forpligter sig til at drive Jordene efter en bestemt Driftsplan.

§ 7

Forpagteren vedligeholder alle Færgebygninger og Færgeinventarium i den Stand, som han modtager samme ved Tiltrædelsen, hvorfra dog Færgebroen, som Eieren selv vedligeholder, dog er undtagen. Anskaffer

Forpagteren efter Overenskomst med Eieren noget nyt Fartøi eller gjør nogen Tilbygning eller opfører nogen Bygning erstattes dette ham ved Fratrædelsen efter et uvildigt Syn. Hvad Nyt af Fartøier og Bygninger, saavel Eieren som Forpagteren anseer nødvendigt, anskaffes derimod af Eieren. Til Færgen hører, foruden de gamle, et nyt Sæt Seil. Broens Fyldning ovenpaa besørgeres af Forpagteren.

§ 8

Intet af Forpagterens Halm må brændes eller sælges.

§ 9

Den Udsæd, som planmæssigt skal nedlægges inden 1ste Mai 1844 besørger Eieren. I modsat Fald erholder Forpagteren en Godtgørelse for den vanlige Høst efter uvildige Mænds Skjøn.

§ 10

Neuhausens til 1ste Mai 1844 indsamlede Gjødning deles i 2 lige Dele, hvoraf Eieren erholder den ene; Forpagteren den anden, hvorimod den af Waagensen indsamlede Gjødning anvendes til de forpagtede Jorde.

§ 11

Eieren indestaar for, at den nuværende Forpagter fraflytter til 1ste Mai 1844.

§ 12

Kaptain Lund forbeholder sig at anlægge et Brænderie i Nærheden af Færgestedet og dertil at benytte de til samme hørende Udhuse imod, at han, forinden Waagensen fraflytter disse, bygger saa mange Fag Huus, som ere nødvendige til Forpagterens Avling og Færgestedets Drift samt godtgjør ham Havnepladsen og Be-

kostningerne ved sammes Anlæg på et nyt Sted efter uvildige Mænds Skjøn. Brænderiet indhegnes desuden saaledes med et 3 Alen høit Plankeværk, at Forpagterens Jorder ere aldeles fredede.

§ 13

Denne Contract tinglæses paa Forpagterens Bekostning, for at den kan gælde for Kaptjl. Lund og for kommende Eiere.

Grønsund paa Møen d. 14. Octbr. 1843.

Til Vitterlighed:
Klee-Bent Jørgensen.

Som Eier:
I. I. Lund.

Som Leier og Forpagter:
Jens Waagensen.

Som det fremgår af kontrakten, så Lund nu mere optimistisk på sin fremtid; forpagteren skulle herefter tage sig af befordringen, gæstgiveriet, drive jorderne og vedligeholde det hele bogstaveligt talt, mens Lund kunne begynde at bygge sit brændevinsbrænderi og derigennem tjene så meget, at han kunne forrente sine mange lån og betrygge sin alderdom, han var netop fyldt 60 år. - Det var måske heller ikke helt med urette, han kunne tænke sådan, tiderne var begyndt at blive bedre for landbruget, der kom nye dyrkningsmetoder, jordforbedring og mergling, og det var også i disse år, at svingploven kom ibrug. Det måtte naturligvis nok smitte af på den almindelige samhandel, og dermed også på salget af brændevin. Men sådan skulle det ikke gå for kaptajn Lund - tværtimod - hvad der fik det til at gå galt, melder

arkivalierne intet om, men såvidt man kan dømme, har der været flere sammenfaldende grunde, og desuden har Lunds optimisme måske været for stor og hans forretningssans for ringe, og så blev hans kone alvorligt syg og døde netop den næste sommer, da den nye forpagter begyndte, og Lund skulle til at bygge sit brænderi.

Fanefjord sogns kirkebog:

1844 - død 27. juni, begr. 5. juli - Frue Pauline Christine Sophie f. Moth - Captain - Lieutenant Lunds Hustrue af Aldershvile i Grønsund - 51 1/2 år gl. - døde af blodstyrtning efter langvarig Bryst-Sygdom.

Ved folketællingen i 1845 boede Lund på Aldershvile med sine 2 ældste døtre, hans husstand var ialt 9 personer, den yngste datter Cathrine Margrethe var blevet gift med pakhusforvalter Iversen i København, og sønnen Frederik var begyndt at læse teologi.

Hvordan det gik med at opføre det nye brænderi, er uvist, men med færggården og den nye forpagter er det ikke gået særlig godt, for allerede året efter, den 24. marts 1846 skrev Jens Waagensen til Lund: "Herved opsiges Hr. Kaptajn Lund dend imellem os oprettede Leiecontract Grønsunds Færgested angaaende til Fraflytning den 1ste Novbr." Desværre står der intet om grunden til opsigelsen, men Lund godkendte den tilsyneladende ikke, for den blev i hvert fald forkyndt ham på hans bopæl en måned efter:

"Aar 1846, den 22. April har Under tegnede Phanefjord Sogns Edsvorne Nævningsmænd indfundet sig paa Captain Lunds Bopæl i Grøn-

sund og lovlig forevist ovenanførte Opsigelse for hans Søn i hans Fraværelse, som hermed i Kraft af vor forhen under Retten aflagte Ed, er bekræftet under vor Haand og Segl.

Dame: *I. Isachsen*
Askebye: *L. Hansen.*

Denne Opsigelse er mig i rette Tiid lovlig forkyndt, - det tilstaaes af i min Faders Fravær:

F. C. Lund, stud. theol."

Waagensen bekræftede samtidig, at han ingen fordringer havde hverken på færgegården eller på avlsgården.

Det lader til, at kaptajn Lund i disse dage indså, at det var umuligt for ham at fortsætte driften af sine besiddelser, selvom han måske kunne få en ny forpagter. Den 26. marts var han ved højesteret blevet dømt til at udrede 2.000 rdl. plus omkostninger til arvingerne efter møller Berg i Dame; dennes 2 sønner toldbetjent Søren Berg og Georg Chr. Berg i København havde ved prokurator Fick i Stege anlagt sag mod Lund sammen med forvalter Hagerup fra Præstø for at få pengene udbetalt til boet, og denne sag havde Lund nu tabt.

Udsigten til at betale dette beløb, få skaffet midler til at bygge sit brænderi og samtidig afdrage og forrente den store gæld på 20.000 rdl., som han i forvejen havde, må have været temmelig håbløs, så derfor besluttede han sig til at lade ejendommene sælge på auktion, men først ansøgte han i april måned admiralitetet i København om at få tildelt en højere pension end den lille, som han nu oppebar:....."da jeg, der altid har været en velstaaende Mand, nu har

mistet hele min Formue og har en Giæld paa 25.000 Rdl". Admiralitetet anbefalede finanskassen at give ham 800 rdl. årligt fra den 1. august 1846.

Foråret gik; Jens Waagensen forlod færgegården og flyttede til Stege, da jorderne var blevet tilsæede; han gav sin kones bror, Chr. Gjøe, der var handelsbetjent, fuldmagt til at ordne sine sager, mens han selv tog hyre på et af de mange skibe, der anløb Stege.

Kaptajn Lund gav sig til at udarbejde sine salgsbetingelser og de poster, som skulle ståe i auktionsskødet, og så blev Aldershvile og færgegården averteret til salg dels i Berlingske Avis og i "Adressecontoirets Efterretninger" i København og dels ved ophængning af plakater i Stege by og i de mønske kirkesogne samtidig med, at auktionen blev bekendtgjort ved trommeslagning i Stege, - det sidste dog ikke før den samme dag, hvor auktionen skulle afholdes.

Det gik ikke så nemt at få ejendommene solgt, - der måtte afholdes auktion 4 gange, første gang den 1. juli, og i Møns auktionsprotokol står følgende:

"Ved den ved Møns Herred v. Bye- og Herredsfoged, kgl. Auctionarius Carl Chr. Meincke og Fuldmægtig, Byskriver U. Dan samt Vidnerne Politibetjent O. Christensen og Arrestfórvarer Fjellerad afholdte offentlige Auction paa Stege Raadhus over Grønsund Færgegaard med Tiliggende iflg. Begiæring af Eieren Kaptainlieutnant J. J. Lund efter forudgaaende Bekiendtgørelse i Berlings Avis samt i Adressecontoirets Efterretninger, ved Placat i Stege Kjøbstad samt ved Trommeslagning begiæredes Eiendommen opraaft for 30.000 Rdl. Betingelserne oplæstes, men da intet Bud indløb, blev Auctionen udsat".

Betingelserne var følgende:

“Denne Eiendom er for Tiden delt i 2 Dele:

A. Avlsgaarden Aldershvile, der beboes og drives af Eieren selv, og hvortil er henlagt ca. 130 Tdr. Land Ager, Eng og Skov. Denne Gaards saavel grundmurede Vaaning som Bindingsværksudhuse ere i de senere Aar af Eieren opbyggede og er i meget god Stand, og er derhos paa Gaarden opført en grundmuret Bygning indrettet til Maltgjøleri med to Køller, hvorpaa der tørres 12 Td. ad Gangen.

B. Den egentlige Færgegaard, der er bortforpagtet med samme Tilliggende ca. 20 Tdr. Land Ager samt tilhørende Gæstgiverie og Kroehold, Staldbygninger og Lader samt en Magasinbygning, der kan rumme ca. 1.000 Ltr. Korn, hvilke samtlige Bygninger for faae Aar siden ere nyopførte og i meget god Stand. Ved denne Del af Ejendommen følger udelukkende Rettigheder til Færgefart paa begge Sider af Grønsund, Baadfart til Stubbekjøbing, Ret til at oppebære Bropenge og Privilegium til at anlægge Brændeviinsbrænderie. Saa følger og hermed alle til Færgefarten fornødne Fartøier, der bestaar af en stor Seilfærge, 1 Mellembaad og 1 mindre Baad med fornødne Seil og øvrige Inventarium for dem alle i god og brugbar Stand ligesom og Færgebroen for faa Aar siden har været underkastet en Hovedreparation og er saaledes i god Stand. Endnu følger Ret til Fragtkørsel.

Paa den samlede Eiendom hviler Hartkorn Ager og Eng nye Hartkorn = 14 Tdr. 1 Skp. 2 Fj.kar og 1/2 Alb. - gl. Skat 73 Rbd. 64 1/2 Sk. ligesom samtlige Eiendommens Bygninger i Landets alm. Brandcasse er forsikret

for 11.670 Rbd. Sølv. Paa begge Gaarde findes fortrinligt Vand, Skove og Tørveskiær, hvilke sidste i 27 Aar ikke ere rørte og afgiver mere end fornøden Gavntæ og Ildebrændsel.

Den under B. beskrevne Deel af Eiendommen, nemlig den egentlige Færgegaard er bortforpagtet til Hr. Waagensen til 1. Novbr. 1846 under en aarlig Afgift af 450 Rdl. i Penge og til den kgl. General-Post Direction svarer Eieren aarlig den alm. Godtgørelse paa 45 Rbd., der fra Nyaar følgende overdrages Kiøberen at have saalænge samme tilstaaes. Endelig følger med Eiendommen alt Bo, der som Mur- og nagelfast kan betragtes og derunder ved Aldershvile 4 stk. Vindovne og 2 stk. Bilæggerovne - en indmuret Kobberbryggerkiedel paa 28 Spanders Størrelse og en stor indmuret Jerngryde ligesom og ved den egentlige Færgegaard 3 stk. Vindovne og 4 stk. Bilæggerovne.

Nuværende Færgekarl Hans Krøll forbeholdes paa Livstid, hvadenten han bibeholdes som Færgekarl eller ej sin Bopæl, der hvor han nu bor eller i en Bopæl ved siden af Reisestalden. Efter disse Oplysninger opraaes Eiendommen til Bortsalg under Eet paa følgende Vilkaar:

1. Post

Eiendommen sælges i den Stand, den ved Auctionen forefindes og med de Rettigheder og Forpligtelser, hvormed Sælgeren har besiddet den og staar for Kiøbers Regning og Risiko i enhver Henseende.

2. Post

Kiøberen modtager den første Eiendom Litra A. straks og Litra B. den 1ste Novbr. - dog forbeholder Sælgeren sig fri Bopæl for sig og sin familie i de 3 Værelser paa Aldershvile ved

Gaardtrappen 2-4 Uger efter Auctionen, og naar Kiøber inden 8 dage efter Hammerslag modtager Husholdningen og øvrige Bestyrelse. Ligeledes forbeholder Sælgeren sig Ret til Besætningens Græsning etc. indtil denne og Inventarium, saavidt muligt efter Gaardens Salg, kan blive solgt ved Auction. - Sælgerens Tienestefolk afbenyttes af Kiøberen til Gaardens Drift indtil 1ste Novbr. mod, at Kiøberen betaler 1/2 Aars Løn - saa og godtgjør Kiøberen de Høstomkostninger, som Sælgeren forinden Salget bør foretage.

3. Post

Forpagtningsafgiften af den egentlige Færgegaard, nemlig 450 Rbd. i Penge, oppebærer Sælgeren indtil 1ste. Novbr. d.Aa.

4. Post

Kiøberen betaler alle af Eiendommen gaaende kgl.Skatter - Kommuneafgiver - Brandcontingent samt andre offentlige og private Byrder af, hvad navn nævnes kan fra 1ste Januar dette Aar at regne uden Ansvar for Sælgeren i nogen Maade, hvorved bemærkes, at Eiendommen er frigjort for Behæftelse til Nationalbanken, forsaavidt samme kan indfries ved Auctionen.

5. Post

I Eiendommen indestaar:
Til Godsejer, Statsminister, Greve Moltke af Bregentved 1ste Prioritet i Grønsund med Tilliggende 17.920 Rbd. Sølv, hvilken Prioritet kan med nye Obligation under lige Vilkaar og under Forudsætning af og bestemt Betingelse, at rente 4% p.a. til lovbestemte Terminer bliver erlagte fremdeles blive indestaaende i Eiendommen.

Af den Sum, hvormed Kiøbesummen maatte overstige berørte Prioritet, betaler Kiøberen contant til Sælgeren inden 14 Dage efter Hammerslaget 5.000 Rd. og 11. December 2.000 Rdl. For hvad Kiøbesummen saaledes overstiger 24.920 Rdl., udsteder Kiøberen i Obligationer med 2. Prioritets Panteret i Eiendommen næsteften 17.920 Rdl. lydende paa et Aars Opsigelse. Kiøberen betaler 4% Rente p.a. af hele Kiøbesummen med Undtagelse af de 5.000 Rdl., som udbetales 14 Dage efter Hammerslaget fra 11. Juni d.Aa. at regne.

6. Post

Sælgeren forbeholdes Ret til at vælge mellem de to Høystbydende og bliver det ved Auctionen at give tilkjende, om et af de giorte Bud er antaget. I Antagelsestilfælde paahviler det Kiøberen ved Forlangende at stille Sælgeren aldeles betydelig Sikkerhed for det giorte Bud og disse Conditioners Opfyldelse i det hele taget - enten ved Deponering af 4% rentebærende kgl. Obligationer eller ved antagelig Selvskyldner Cautio-nist.

7. Post

Sælgeren forbeholder sig Ret til at ved Tillæg ændre eller tilføie disse Conditioner, forinden endelig Auction.

8. Post

I Tilfælde af, af Approbation finder Sted, skal Kiøberen pligtig være foruden Budet at betale alle af Salget ved Auctionen dependerende Omkostninger til Auctionsretten, som og andre Udgifter saasom stemplet Papiir - 1/2% Afgift - Tinglæsning - Gebyhrer saavel som de ved Obligationers Udslettelse do. m.m.

9. Post

Naar Kiøbesummen m.v. saaledes som i 5. og 8. Post er anmeldt, er betalt og berigtiget, skal Kiøberen paa hans egen Bekostning blive meddelt et lovligt Auctionsskøde paa det Sælgeren eiede og Kiøbet i det heele berigtiges ved 11. December Termin d.A.

10. Post

Til Underretning for Kiøberen tierer, at Udsæden for indeværende Aar gav Eiendommen Litra A: 10 Td. Hvede - 9 Td. Rug - 8 Td. Ærter - 8 Td. Vikke - 12 Td. Byg - 7 Td. Haure - 3 Td. Land med Vikkehaure - 8 Td. Land med 1 Aars Kløver - 7 Td. Land med 2 Aars Kløver samt nogle Kartofler.

11. Post

Saafernt nogen Retstrætte i Anledning af disse Conditioners endelige Opfyldelse maatte opstaa bliver Møens Herreds Forligs- og Commissions Ret saavel Kiøberens som Cautionisters rette Forum uanset deres ordinaire Værneting og bliver pligtig at give Møde i Stege iflg. Varsel som for indenbyes Mænd, ligesom Kiøberen underkaster sig den ved Forordning af 25. Juny 1828 omhandlede hurtige Retsfølgning.

Opraabet skeer i Sølv, og intet Bud antages under 10 Rdl.

Aldershvile, d. 9. Juny 1846

J. J. Lund

12. Post

Underbud af den Sum Eiendommen opraaes for antages ikke!!

J. J. Lund.

Den 15. juli blev ejendommen igen opråbt på Stege rådhus på nøjagtig de samme betingelser og for den samme

sum 30.000 rdl..... hvorpå intet Bud kunde skaffes."

Den 3. auktion fandt sted den 29. juli. Forvalter Rasmussen, Marienborg, mødte på grev Moltkes vegne, som var "tilbøjelig til at indvillige i, at Prioriteten skulde blive indestaaende i Eiendommen med Rente, naar Kiøberen kunde erklæres for at være en solid og vederhæftig Mand". Desværre hjalp denne tilføjelse ikke, da man igen opråbte ejendommen for 30.000 rd. - Ingen meldte sig.

Kaptajn Lund begærede derefter den 4. auktion afholdt med 14 dages varsel snarest og var nu parat til at nedsætte salgssummen til 25.500 rdl. og foreslog, at man så prøvede at sælge uden besætning og inventar. Procurator Fick og tiendekommissær Puttfercken, Stege mødte og fremviste skrivelse fra amtet af 23. juni vedr. højesteretsdom af 26. marts om gælden til Møller Bergs arvinger, hvor de forbeholdt sig deres mandanters ret til i enhver henseende at gøre krav gældende, men de erklærede dog at ville "udsætte Executionen af Dommen indtil det viser sig, om deres Mandanter ved den 4. Auction kunne blive fyldestgjorte. Forvalter Rasmussen havde paa Grev Moltkes Veine intet at bemærke hertil".

Den 4. auktion fandt derefter sted den 19. august, dog med lidt ændrede betingelser og med fuldmægtig U. Dan som auktionarius; vidnerne var nu handelsbetjent Chr. Gjøe og sognefoged Hans Hansen fra Dame.

De nævnte 5.000 rdl. i post 5 blev forhøjet til 6.000 rdl., således at Bergs arvinger kunne få deres penge med renter og omkostninger, og køberen skulle nu overtage al afgrøde uden ekstra betaling. Ejendommen skulle

opråbes alternativt, d.v.s. med eller uden besætning og inventar. Hvis ejendommen blev solgt uden besætning, ville køberen ikke få godtgørelse for græsning, indtil besætningen blev solgt. Det første bud uden besætning afgav Lunds svigersøn, A. A. Iversen, København - det lød på 25.500 rdl., men blev ikke godtaget og han forhøjede det derefter til 25.790 rdl., men så fandt fuldmægtig Dan på at oplæse en fortegnelse over besætningen, og den lød sådan: " 8 Heste - 22 Malkekøer - 1 Tyr - 17 Stk. Ungkvæg - 12 Svin - 20 Faar/Lam - 3 Vogne - 6 Plove - 3 Harver - 1 Tromle - 3 Par Seletøier - 4 Folkesenge, hver med 2 Dyner og 2 Hovedpuder plus et Par Lagner".

Iversen afgav nu et bud på ejendommen med besætning på 27.210 rdl., og det havde Lund i.h.t. post nr. 6 ret til at afslå. Derefter kom så det endelige bud, som fik hammerslag, - det var på 27.200 rdl., og det blev afgivet af landvæsenskommissær, kammerråd Schmidt fra Landsled på vegne af landmand Fritz G. F. Hein fra Odense. "Bemeldte Fritz Hein var tilstede ved Auctionen og erklærede sig som Køber. Schmidt erklærede at ville indestaa som Curator og Selvskyldner for Købets Opfyldelse, og Eiendommen blev derefter givet Hammerslag i Overensstemmelse med det ved 3. Auction af 29. f.M. vedtagne og afhændet paa de ovenanførte Conditioner, og Forretningen saaledes sluttet."

Under Vore Hænders Besegling:

J. J. Lund

F. G. F. Hein - Schmidt

U. Dan

Vidner:

Gjøe og Hans Hansen.

Køberen, Fritz Hein, var en 27-årig landmandssøn, født i Vejle, som havde været forvalter på en større gård uden for Odense, hvor hans mor boede. Han var fornylig blevet gift med den 25-årige Hanne Hoffmann og havde i nogen tid set sig om efter en passende ejendom. Hans bror var gift med en datter af pastor Andresen i Keldby, og gennem ham havde han fået at vide, at Aldershvile og færgegården var til salg.

Det var en stor lettelse for kaptajn Lund, at hans ejendomme endelig var solgt, men endnu en auktion var tilbage, før han kunne sige farvel til Møn. Alle hans private ejendele skulle sælges, og auktionen fandt sted d. 2. september. Folk strømmede til fra nær og fjern, bønder, købmænd, parcellister og mange andre, og alt blev solgt lige fra vaffeljern - økser - senge - fyrfade - terriner til undertrapper. Lund fik 294 rdl. og 6 skilling ud af det, når omkostningerne var betalt.

Kort efter denne sidste auktion rejste kaptajn Lund til København, hvor han bosatte sig hos sin søn, Frederik Christian. Den endelige afhændelse overlod han til svigersønnen, pakhusforvalter A. A. Iversen, som i november skrev følgende breve til fuldmægtig Dan i Stege:

Kjøbenhavn, den 13. Novembr 1846

Hr. Fuldmægtig U. Dan, Stege.

Min Svigerfar Captl. Lund har anmodet mig om at arrangere sine Affairer og tilstillet mig Deres Ærede af 8. ds. til Besvarelse.

Den verste Sag er Hages; disse Ptblg. er sikret dobbelt hos Lund med Wexler og Obligationer for een og samme Sum - den omskrevne Oblg. af 24. Januar 1833, som

Hages efter Captl. Lunds Sigende har bortkastet - og som de har tilstaaet i et Brev Lund har modtaget og leveret Grev Moltke; Hages maa derfor skaffe eller deponere 50 rdl. til Omkostningerne. Den omskrevne Bankhæftelse er i mit Værge og skal blive remitteret Dem forsynet med Lunds Transport.

Gjelden til Postdirectionen nu er 200 rdl., som Lund har tilskrevet Directionen om, skal ligeledes komme i Orden snarest muligt; Hages Fordring har jeg anmodet Kurator Rasmussen om at afgjøre i denne Tid - ville De godhedsfuldt tale til ham i anledning af den bortkomne Obligation - muligt han formaar Hages at opsøge den - Petresch' Fordring afgjør jeg. Waagensens Contract, Opsigelse, Gjæes Fuldmagt samt hans Tilstaaelse, at han intet har at fordre skal ligeledes sendes Dem snarest muligt. Den Forening, Lund har oprettet i sin Tid med Dame Gaardmænd, er jo nu ophørt og maa vel dette være Hr. Heins Sag, om han fremdeles ønsker den skal staa ved Magt? - Jeg har anmodet Hr. Hein at remittere mig mit Udlæg for Avertissementer, som han efter Conditionerne er pligtig at udrede, men han har mundtlig underrettet mig om (ved Gjæe), at han troede at kunne blive fri for det. Turde jeg ved denne Leilighed bede Dem sørge for, at det kommer i Orden; jeg kunde da sende Dem alle Avertissementerne med de øvrige Documenter. Naar blot Hages kunde finde frem til den tidligere omtalte Oblg. skulde vi snart rydde de øvrige Hindringer af Veyen. - Jeg skal tillade mig at tilskrive Dem yderligere, når jeg oversender Dem Papirerne. - Tilgiv Hastværket.

Med megen Agtelse
Ærbødigst
A. A. Iversen.

Et par dage efter fik fuldmægtig Dan det næste brev fra Iversen:

Indlagt har jeg den Fornøjelse at remittere Dem:

1. Lunds Vexeloblg. af 24. januar 1833 til C. Hages Søn for Rbd. 350, hvormed følger eet Bevis fra Hage.

2. Færgegårdens Bankhæftelse 31 Rdl. 4 mk. 5 sk.

3. Contracten med Dame Gaardmænd Hegnet betreffende.

4. Forpagter I. Waagensens Contract for Opsigelse til Lund, Chr. Gjæes Fuldmagt og endelig dennes Tilstaaelse af, at Contracten er sagt af.

Gjelden til Generalpostdirectionen er det bedst Captl. Lund betaler for, da det kun giver Ophold og megen Snak, dersom Hein skulde overtage den.

Jeg vilde derfor proponere Dem, at Hein remitterer Lund Rdl. 1.000, saa snart han kan, for at klare Petresch og Postdirectionen, at jeg ligeledes sender Dem disse Documenter til Udslettelse. Sluttelig tillader jeg mig at fremsende de af mig betalte Avertissementer Rdb. 31, 2 mk, 13 sk., hvilket lille Beløb De godhedsfuldt vil drage Omsorg for bliver mig tilstillet. Iøvrigt kan De tro, at det har været et drøit Arbeide at fremdrage Oblg. af 24. Januar 1833, og at det næsten var et Mirakel, at jeg fandt den, - turde jeg anmode Dem om at tilmelde forvalter Rasmussen denne Begivenhed.

Med megen Agtelse
Ærbødigst
A. A. Iversen.

En stor del af den korrespondance, som blev ført mellem fuldmægtig Dan og A. Iversen om salget, er bevarret, og den giver et levende indblik i de besværligheder, der var, med at få salget bragt i orden: Waagensens originale kontrakt var blevet væk, der var kun en ikke-underskrevet kopi, nye fuldmagter skulle fremskaffes, obligationer indfries, så de kunne slettes af tingbogen. Brevene forme-

lig fløj frem og tilbage mellem Stege og København, og det er faktisk imponerende, at Iversen allerede i januar 1847 kunne skrive følgende til Dan:

Kiøbenhavn 24. Januar 1847.

Med Deres altid Ærede af 20. ds. fulgte 2 rdl. 4 mk. og 4 sk. hvorfor jeg har givet Lund & Thorsen Quittering og udstedt en Anden, som De mulig behøver ved den endelige Opgjørelse med Hein.

Endvidere er jeg saa frie at indeslutte et Par Ord til Rasmussen, som vil indbetale til Dem 1 rbd. 2 mk. og 4 sk. for Heins Regning og endelig en Hilsen til Frue Muhle, som boede i H. P. Priors Stiftelse hos en Kirchheiner, - det er min Kones Bedstemoder.

Hvad angaar den ubetydelige Correspondance, jeg foretager for at anbringe Deres Broder - da skeer det netop paa samme Tid, som vi tilskrive Vedk. i Forretninger, og det skulde glæde mig, om jeg kunde skaffe ham en Plads hos en virksom Kiøbmand, hvor han kunde lære noget.

Da vi nu er til Ende med den Grønsundske Sag - saa takker jeg Dem meget for Deres Tjenstagtighed ved denne Leilighed.

*Med Hilsen og Venskab
forbindligst
A. A. Iversen.*

Jeg befatter mig meget med Kiøb og Salg af Obligat. til en yderst lav Provision; hav mig i Erindring ved forefalden Leilighed - ligesom ved at indløse Documenter i Rentekammeret og Cancelliet.

A. A. I.

Den Grønsundske sag var nu færdig, i hvert fald hvad angik forbindelsen mellem fuldmægtig Dan i Stege og kaptajn Lunds svigersøn Iversen i København, som ser ud til at være

kommet på en venskabelig fod med hinanden, men Dan manglede endnu at levere de kvitterede og udslettede pantebreve til grev A. W. Moltke; de skulle bringes til Marienborg til forvalter Rasmussen, som var Moltkes betroede medarbejder, og dette skete den 15. februar.

Kaptajn Lunds tid og hans forbindelse med Grønsund færgegård og Aldershvile var nu helt forbi. Den nye ejer Fritz Hein havde allerede længe boet der med sin kone og med en husstand på ialt 9 personer iflg. folketællingen 1850, mens Hans Frederik Neuhausen stod som "Forpagter af Færgeløbet".

Kaptajnløjtnant Johan Jacob Lund levede sine sidste år i København hos sin søn i Nørre Voldgaden. Han døde den 19. maj 1860, men forinden var hans ældste datter Maria og hans meget hjælpsomme svigersøn, pakhusforvalter A. A. Iversen, begge døde under koleraepidemien i 1853. Hans datter Cathrine Margrethe giftede sig igen et par år efter.

Hvidebogen - 1860 - København meddeler:

"Ved at anmelde for den øverste Skattekommission, at Vor Fader pens. Capitain Lieutenant Johan Jacob Lund, som hensad i uskiftet Bo efter vor i Aaret 1844 afdøde Moder Pauline Christine Sophie Lund, født Moth - ved Døden er afgaaet og har efterladt sig os underskrevne Livsarvinger, der alle ere myndige, tillader vi os ærbødigst at andrage, at vi ønsker uden skifterettens Mellekomst selv at ordne vor afdøde Faders og Moders Bo, idet vi derhos under Eds Tilbud erklærer, at Boet ingen Formue besidder, og at begge de afdøde efterlader ikke andre Livsarvinger end os.

Kjøbenhavn, den 21. Maj 1860

sign. *Cathrine Margrethe Backmann*, f. Lund

sign. *Frederik Christian Lund*
Cancellist ved Universitetet
Legationssekretær
Nr. Voldgade 2.
Bevilget
Sokr.

Brandforsikringsprotokol - Præstø amt - Møn herred 1800-1838

For at få et indtryk af, hvordan Grønsund færgegård med tilliggende så ud, og hvor meget man vurderede den til, må man gå til brandforsikringsarkivalierne. Desværre er der ikke bevaret ret meget materiale om færgegården, men i 1797, ca Carsten Hemmingsen ejede den - ca. 20 år før kaptajn Lunds tid - blev der foretaget en taxation, som blev forhøjet i januar 1813, da Lund købte gården. Der står: *Se nedenstående.*

Det er jo ikke meget oplysende, - der er ingen beskrivelse af hverken husenes størrelse eller udseende.

Den 4. april 1815 blev der foretaget taxation af de to nyopførte bygninger, og den er lidt mere oplysende. Byfoged Jørgensen var derude sammen med fuldmægtig Wiberg, taxationsmanden hr. Niels Schmidt fra Landsled og sognefogeden fra Askeby Lars Rasmussen: *Se taxation næste side.*

Henvisningen til plakaten af 18. marts dækker over den forhøjelse af afgifter og den forringelse af pengenes værdi, som var en følge af statsbankerotten januar 1813.

I 1831 blev ejendommen taxeret igen; der står, at der har været flere taxationer til forskellige tider, og at den nu samlet vurderes til 13.010 rdl med huse, stalde, tilbygninger, brændevinsbrænderiet og dets inventar, færgekarlshusene, "dobbelte stakitforte" og "2de brønde paa 16 Alens Dybde af 3 store Planker med Pomper og andet tilbehør", - iøvrigt ingen andre beskrivelser af færgegården, desværre.

Uddrag af brandforsikringsprotokol	<u>1797</u>	<u>1813</u>
Stue Huus i Vester	930 rdl	1490 rdl.
Det søndre Huus	440 rdl.	700 rdl.
Det østre Huus	288 rdl.	460 rdl.
Det nordre Huus	440 rdl.	700 rdl.
Et mindre Huus norden for den nordre Længe	140 rdl.	90 rdl.
Plankeværk	46 rdl.	10 rdl.
Brønd i Gaarden	10 rdl.	20 rdl.
	<u>2294 rdl.</u>	<u>3530 rdl.</u>

Taxation "Grøndsund Færgedaard":

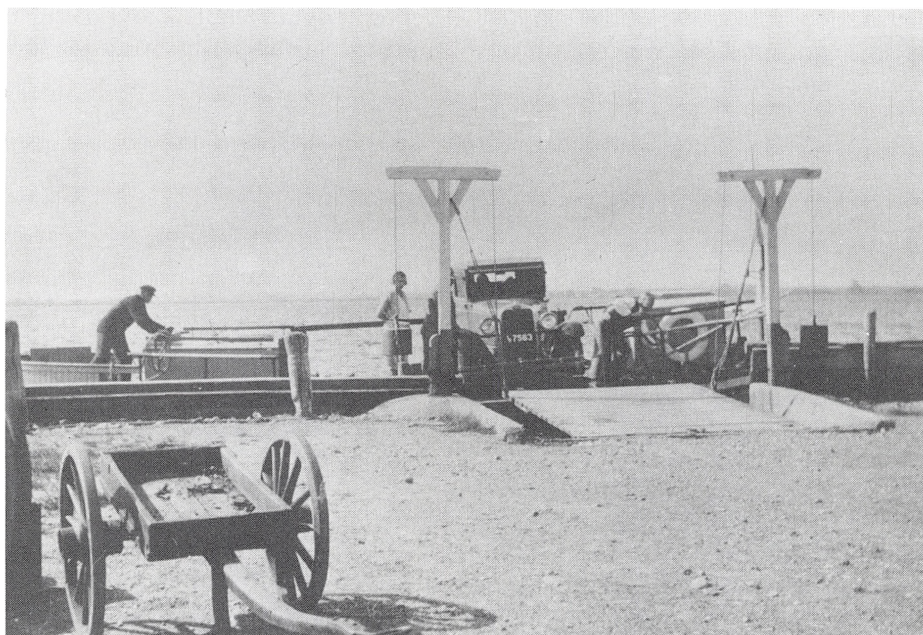
a. Det saakaldte Færgekarls Huus opbygget ved Færgebroen og bestaaende af 9 Fag Huus, bygget med Ege under og tildeels Fyrre og saakaldet Ege Oventømmer, murede Vægge af brændte Steen og Straatag, alt sadt i Ege Foed og Bindingsværk indrettet til Stue, Kammer og Kiøkken med baade Lofter og Leergulv overalt med fornødne Vindver og Dørre med Beslag

beregnet pr. Fag til 100 rdl. 900 rdl.
hvtill lægges 60% eft. Placat af 18. Marti 1813, § 3 ... 540 rdl. 1440 rdl.

b. Det saakaldte Korn-Magazin opbygget nytt bestaaende af 10 Fag Ege Under samt Fyrre og Ege Overtømmer, murede Vægge af brændte Steen og Straaetag, alt sadt i Ege Foed og Bindingsværk, indrettet til Korn-Magazin med dobbelte Brædde-lofter og Egestammer samt grundmuret Kælder med fornødne Lemme og Dørre med Beslag,

beregnet pr. Fag til 200 rdl. 2000 rdl.
hvtill lægges 60% eft. Placat af 18. Marti 1813, § 3 1200 rdl. 3200 rdl.
4640 rdl.

De øvrige bygninger forbliver med den giorte Taxation 3610 rdl. 8 mark - Forsvarligen mod Ildsuaade - ligesom Eieren erklærer sig fornyet med Taxationen".

Fra Falster til Møn i tyverne - een bil ad gangen

Regning

Over hafte Udgifter paa en Reise for den kongelige Postdirection til Grøndsund og tilbage igien.

1823

Martz	Rd.	M.	Sk.
25 At Transportere mit Tøy til og fra Posthuuset i Kiøbenhavn		2	
Fortæring i Roeskilde Kroe hen og Hiem		3	
Aftens Mad i Kiøge, hen og Hiem		5	
26 Kaffe og Frokost i Vindbyholdt		3	
Fortæring i Vordingborg		2	
Middagsmad i Gaabense		4	
Drikkepenge til Kudsken som kiørte for mig til Grønsund		3	
Aftensmad Nattelogie og Frokost i Grønsund	1	1	
27 Middagsmad i Steege	4		
Vognleie fra Steege til Koster Færgen	1	1	1
Færgen til Kallehave		2	4
Aftensmad Nattelleie Kaffe og Frokost i Kallehave	1	3	
Vogn Leie til Præstøe med Drikkepenge	2	4	9
Drikkepenge for helle Touren		3	8
Summa	12	3	2

Styrmand Andreas Schaltz
København d. 31. Martz 1823.

Verte

Denne regning har Generalpostdirectionen bevilget udbetalt med	12 rd. 3 mk og 2 sk.
og desuden til Udstederen for Tidsspilde ved Reisen	10 rd.
Tilsammen	<u>22 rd. 3 mk. og 2 sk.</u>

som behageligst bedes udbetalt foreløbig ved Creditiv paa Conto.

Generalpostdirectionens danske Befordringsvæsens Contoir
den 3. April 1823.

sign. navn.

Til en ny Reise som Styrmand Schaltz i dag skal tiltræde til Grønsund skulle ieg efter Kgl. Ordre bede Ham vorde betalt i Roeskilde 20 rd. Sedler.
Datum 8. April 1823.

Modtaget *Andreas Schaltz*
8. April 1823.

Kilder

Litteratur

Årbog for "Historisk Samfund for Præstø amt" 1965.

"Englandskrigene 1801-1814" v/Lars Lindeberg og Erik Kjersgaard, udg. 1974.

J. Paludan: "Møns historie".

"En købmandsgård gennem 200 år" udg. 1982 i rækken "Meddelelser fra Langelands museum".

"Søetatens officerer 1660-1932" v/ C. B. Thostrup, udg. 1933.

"Kancelliets brevbøger vedr. Danmarks indre forhold i uddrag 1644-45" v/Johan Jørgensen, udg. af Rigsarkivet 1968.

"En københavnsk grosserers Ungdomserindringer 1787-1816" i serien "Memoirer og Breve" v. Clausen og Rist. udg. 1910.

Københavns Adressebog 1850.

Arkivalier fra Landsarkivet for Sjælland, Lolland/Falster m.v.

Sjællandske retsbetjentsarkiver, Præstø amt, Møns herred: Stege byfoged afd. O: Diverse protokoller og dokumenter 1790-1848.

Møns herreds auktionsprotokol 1845-1860.

Brandforsikringsarkivalier, Præstø amt, Møns herred: Brandforsikringsprotokol 1800-1838 samt 1813-1840.

Hof- og Stadsrettens Skiftekommission, Hvidebog 1860.

Arkivalier fra Rigsarkivet

Stegehus lensregnskaber: Jordebog og Extraskattemandtal 1590-1630, som omfatter tidligere og senere år.

Generalpostdirektionen 1809-48, vandtransportvæsenet 1764-1873: Bekendtgørelse af 1812 vedr. færgetakst m.v.

Møns lokalhistoriske arkiv

Folketællinger: Stege by 1787, Fanefjord sogn 1834, 1845 og 1850.

Stege pastorats kirkebog 1783.

Fanefjord pastorats kirkebøger 1800-1844.

2 fotografier.

Et tilbageblik

af Hans Pedersen, Skovly, Vibede, Fakse.

Med nogle Optegnelser og Bemærkninger om Landsbyliv og Bondebrug, mest fra Perioden ca. Midten af 1800-Tallet og til omkring Midten af 1900-tallet. - Det følgende, som jeg har skrevet, er måske nok mest for Sandskorn at regne, men skulle nogen blot finde, at der er enkelte Guldkorn imellem, som er værd at læse, saa er det ikke skrevet forgæves, for saa er Hensigten naet.

Jeg vil prøve at fortælle lidt om Arbejdet og Livet paa en Gaard fra saa langt tilbage, som jeg selv kan huske, og også lidt om, hvad andre har fortalt mig.

I sidste Halvdel af 1800-Tallet begyndte de første Bønder at forsøge sig med at dyrke Rodfrugter som Vinterfoder til Køerne. Min Far har fortalt, at i hans Hjemby, Orup, i Roholte Sogn skulde en af Gaardmændene da ogsaa prøve det nye, saa han saae et lille Stykke, men det første Aar blev de ædt af Naboens Lam, og Aaret efter blev de ødelagt af Oldenborrelarverne, de saakaldte "kragekulke", og saa var han blevet ked af den Spøg. Det skal lige tilføjes, at hver Gaard havde som Regel 4-6 Faar og en Vædder, som stod tøjrede paa Græsmarken, men Lammene gik løse, og en saadan Flok halvstore Lam kunde finde paa at stryge langt omkring, og paa en saadan Udflugt har de vel opdaget, at Naboens Roer var en Lækkerbidsken, og saa er Besøget vel blevet gentaget, saa længe der var noget at komme der efter.

En anden Mand i Byen havde dog et Aar faaet høstet lidt Roer, og Roefodringen om Vinteren foregik paa den Maade, at han gik paa Fodergangen foran Køerne, og med en Kniv skar han Roerne ud i tynde Strimler, saa Køerne fik dem som en Slags Dessert. Grovfoder var jo et hidtil ukendt Begreb, saa derfor var der ingen Krybber i Staldene, saa naar Køerne skulde vandes, blev de derfor lukket ud til en Vanddam, som var i Nærheden af Stalden, hvis da ikke Byens Gadekær kunde benyttes.

Min Far har fortalt, at ogsaa i hans Fødehjem havde de et saadant Van-

dingssted lige uden for Gaarden, men i strenge Vintre kunde det ske, at Vandet bundfrøs og saa maatte Køerne jages ud til en Mergelgrav længe ude i Marken, som ikke kunde bundfryse.

Mens Køerne var ude, blev der saa fejlet en Plads ren oppe foran i deres Baase, og saa blev der lagt en Bunke Hakkelse blandet op med nogen Korngrutting, og for at Køerne ikke skulde puste Grutningen væk, saa blev Bunken stænket med Vand. Derudover bestod Foderet kun af Hø og Halm, saa med den Tørkost-Serve-ring var det let baade at strigle, muge og malke. Paa "Skovly" har der ogsaa været tydelige Spor af et saadant Vandingssted lige uden for Bygningerne, men det er nu fyldt op. Det har vel nok været benyttet indtil en Gang i 1870-erne, da min Morfar byggede nye Stalde, og der blev lavet en Brønd i Nærheden af Stalden, saa Vandet kunde pumpes ind til Køerne, og medens en Mand pumpede Vandet ind, maatte nogen staa i Stalden og raabe stop, naar Køerne ikke kunne drikke mere, jeg mindes, at jeg sommetider havde sidstnævnte Job.

De før nævnte Oldenborrer var kendt allerede i 1600-Tallet, men da blev de nærmest budt velkommen, som en af Foraarets Bebudere, men hen omkring Midten af 1700-Tallet kom de første Beretninger om Oldenborren og dens Larver som Skadedyr. I 1757 skrives der, at de ikke kan udryddes, thi de gør, hvad de vil efter Mængden og Vejrligets Beskaffenhed.

Oldenborrelarverne gjorde Skade ved at gnave Rødderne over paa Roer, Korn og Græs og mange andre

Nedenstående et par eksempler på blanketter, der anvendtes ved oldenborreindsamlingen.

Sogneraad

giver herved

af

*Tilladelse til at indsamle Oldenborrer
(Larver) for offentlig Regning paa anden Mands
Grund efter Bestemmelserne i Lov af 7. April 1899.*

*Tegnet tilbagegives Sogneraadet efter Indsam-
lingens Afslutning senest d...*

Sogneraad, d.

Olaf O. Barfod & Co. København. Eftertryk forbydes.

Nr. 59750

Den / 1891.

..... Pund

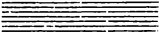
Oldenborrer fra

.....
Sogn.

Løbe-Nr. 59750 _____ d. / 1891.

Af Indsamler _____

har jeg i Dag fra _____ Sogn

modtaget til Dræbning Pund Oldenborrer.

..... Kredsmodtager.

Betalingen hæves hos Sogneraadet i det Sogn, hvor Oldenborrerne
er samlet, og mod denne Vægtfæddels Aflevering som Kvittering.

Ting, og de flyvende Oldenborrer gnavede i Bladene paa Buske og Træer, saa disse kunde være helt ribbet for Bladgrønt. Der kunne være op til 8-10 Larver paa en Kvadratalen, en Alen er 63 cm.

En Landmand i Sydsjælland samlede i Juli Maaned 1853 91 Lispund = 728 Kg Oldenborrelarver i sin Brakjord. Oldenborren havde en Udviklingscyklus på fire Aar, og det var kommet ind i en fast rytme, saa det var særligt slemt hvert fjerde Aar og op igennem 1800-Tallet var det Aaret før Skudaar, at det var værst. Paa den Tid blev Kornet jo høstet med Le, og i de værste Aar var Høsten meget besværlig, for naar en stor del af Kornets Rødder var gnavet over, saa blev det trukket op med Rod, saa Straaet satte sig paa Lebladet i Stedet for at blive skaaret over, og Høstudbyttet var jo selvsagt stærkt forringet, og var det særlig slemt, foretrak nogle at høste Kornet før det blev modent for dog at redde Halmen, men det kunne være tyndt og kort, saa den ikke kunde bindes, men maatte rives sammen som Hø. Ogsaa Græsmarkerne kunne være ødelagt, det nævnes et Sted, at 10 Td. Ld. Græs kan være saa ødelagt, at end ikke et Faar kan leve der. I 1884 ansloges det at Ødelæggelserne i de seks værst hærgede Sogne ved Præstø Bugt drejede sig om et beløb paa 287.000 Kr.

De omfattende Skader paa Planteavlen rejste Krav om Statens Indgriben mod Skadedyrene, og den 1. April 1887 kom en Lov om offentlig Indsamling af Oldenborren og dens Larver, men som alt andet nyt mødte det ogsaa nogen Modstand. Nogle vilde ikke gøre noget og trøstede sig med, at Oldenborren som andre

Djævelne vel kun havde en vis Tid at regere i, men alligevel blev der det første Aar indsamlet tre og trekvart Million Kg. levende Oldenborrer eller ca. fem Millarder Stykker. Staten betalte Halvdelen af Omkostningerne ved Indsamlingen og Destruktionen, og det Beløb blev første Aar paa 330.610 Kr. Oldenborrerne var mest aktive i de lune Sommeraftener og først paa Natten, hvorefter de satte sig til Ro i Træerne, særligt foretrak de Egetræer som Hvileplads. Indsamlingen foregik meget tidligt om Morgenen, for da var de mest dvaske efter Aftenens Udflugter. Der blev bredt Tæpper, Lagner og andre egnede Ting ud under Træerne, og naar saa grenene blev rystet, faldt de ned, og blev saa fyldt i Sække og Kurve eller andre for Haanden værende Beholdere. Naar den daglige Indsamling var forbi, blev de afleveret enten paa et Mejeri eller et andet Sted, hvor de blev aflivet ved Skoldning, eller kom i et Knuseværk. Det offentlige betalte to Øre for Pundet, det var ca. 500 Oldenborrer. De blev regnet for et godt Svinefoder og knuste og oventørrede blev de anvendt som Foder til al Slags Fjerkræ.

Af 16 Potter Oldenborrer kunde der presses 6 Potter Belysningsolie, en Pot = 0,97 Liter, og mange Fattigfolk benyttede sig af, at de kunne skaffe sig belysningsolie paa denne billige Maade.

“I disse paa Belysning saa svære Tider, som skrevet staar i 1856”.

Tællepraasen var den almindeligste og for mange var det den eneste Belysningskilde.

Til sidst et Billede fra Virkelighedens Verden, der viser en Oldenborrelarve i nogenlunde naturlig Størrel-

Tegning af oldenborrelarve i J. E. V. Boas:
Lærebog i Dyreverigets Naturhistorie, 1899.

se. Som det ses, var det nogle tykke, fede Fyre, de var gulbrune med et mørkt Hoved og ligeledes ses den, flyvefærdige Oldenborre. Og ogsaa et Billede fra Fantasiens Verden. Dati-dens Eventyr- og Børnebogforfatter har tilsyneladende taget Oldenborren til sig som et godt Emne at skrive og fantasere om. Noget af det, som jeg har skrevet om Oldenborreplagen, har min Far fortalt, han havde jo ogsaa selv oplevet en Del af det, og andre Oplysninger har jeg faaet fra anden Side, saa alt i alt blev det maaske til lidt rigeligt Oldenborresnak, men nu er alt dette heldigvis et overstaet Problem.

Inden Bønderne begyndte at dyrke Roer, var det en gammel skik, at naar Høsten var forbi, og Markerne var blevet tomme, saa blev alle Landsbyens Kreaturer og Faar sluppet løse, saa de frit kunne gaa overalt paa Byens Marker, og saa var det som Regel de større Børns Opgave at sørge for, at Dyrene holdt sig inden for

Bymarkernes Omraade. Den Skik kaldtes at opgive Ævred. Hvor gammel Skikken var, er der vel ingen, der ved. Første Gang jeg har set den nævnt er i et Fæstebrev fra Sommeren 1749, hvor Skovrider Grandjean faar Fæstebrev paa Vibede Mølle-vænge, det var et stykke Jord uden Bygninger og i Fæstebrevet staar, at han først maa tage det fæstede i Brug til førstkommende Mikkelsdag, naar Ævred er til Ende. Mikkelsdag er den 29. September. Da Frands Hansen faar Fæstebrev paa det samme Stykke Jord den 19. August 1785, staar der ligeledes i hans Fæstebrev, at han ikke maa tage det fæstede i Brug før den førstkommende Mikkeldag, naar Ævred var til Ende.

Det blev paastaet, at det Smør, der blev lavet af Mælken i den Tid Køerne gik løse, det saakaldte Ævred-Smør, var bedre end andet Smør.

Oldenborren bortfører
den forskrækkede Tommelise fra åkandebladet.
Illustration af Hans Tegner til
H. C. Andersens eventyr "Tommelise".

Efterhaanden som Roedyrkningen blev mere almindelig, saa maatte den gamle Skik med de løsgaaende Kreaturer og Faar nødvendigvis høre op, og saa var Ævred til Ende for bestandig.

Af uransagelige Aarsager skulde Roerne saas paa Kamme, det vil sige, at Jorden blev pløjet op i Kamme ligesom en høj og bredt hyppet Kartoffelrække. Disse blev saa tromlet med en let Trætromle, saa de blev flade oven i. Jeg kan huske, at jeg har set et Roestykke paa Skovly være kammet op saadan. Min Mor har fortalt, hun havde været med til at gaa og lægge Roefrøene med Fingrene oven i disse Kamme, men saa blev der opfundet en lille eenrækkers Roesaamaskine, som Saamanden skubbede foran sig, og dermed var Spiren lagt til den første Maskinstation, ganske vist i Miniformat. En Husmand i Lille Spjellerup, der hed Hans Hansen, fandt paa at koble saadanne to smaa Maskiner sammen Side om Side, og saa sætte sin Hest for den, saa kunde han ene Mand saa to Rækker Roer ad Gangen. Jeg mindes, at han kom til Skovly og saaede Roerne paa det Stykke, som jeg som før nævnt kan huske var kammet op.

Da Roesaamaskinerne kom frem, fandt Folk da ud af, at Roerne godt kunne gro paa flad Mark. Roerne skulle trækkes op og Toppen skæres af med Haandkraft, og det var et træls Arbejde, som gav ømme Rygge, og tit var det baade vaadt og koldt, det var jo i Oktober og November Maaneder, at Arbejdet stod paa, og undertiden kunne der være Frost paa Roetoppen, naar de skulle trækkes op, det var i alt fald et Arbejde, som mange af Nutidens forkælede Unge havde sagt Nej Tak til.

Folks Beklædning var ogsaa meget upraktisk til saadant Arbejde, der var jo ikke noget, der hed hverken Regntøj, Thermotøj eller Gummistøvler. Jeg kan lige nævne, at jeg var 21 Aar, da jeg fik mine første Gummistøvler. Hjemkørslen af Roerne var ogsaa meget arbejdskrævende, baade Paa-læsning og Aflæsning skete jo ogsaa ved Haandkraft. Det var i de gammeltdags Fjællevognes Tid, og var det et nogenlunde tørt Føre, saa blev der sat en ekstra Kæpskinne paa Sidefjæl-len, og saa var der højt at løfte Roerne, naar de skulle læsses og læsses af igen. Der blev gjort flere famlende Forsøg paa at lette det slidsomme Arbejde med at trække Roer op.

En Roefrøavl, der foruden at avle efter større Udbytte ogsaa søgte at fremavle en Roestamme med en Form, saa den var let at trække op. Det var Gårdejer Ole Olsen, Lille Torøje 1883-1918, han fik avlet en Roestamme med en nogenlunde konstant skæv Form i dens nederste Del, saa den ikke sad saa fast i Jorden. En Gang han viste den frem for nogle andre Avlere, sagde han "her kan I se mine Roer, de har Maas" og saa klappede han den på "Maasen". Denne Stamme hed Lille Torøje Barres og den fik en god Placering i Statens Forsøg. Gårdejer Peder Jørgensen, Teglgaard, Vibede, forsøgte i flere Aar at lave en Optager, der kunne af-toppe Runkelroer, men da han havde eksperimenteret med det i flere Aar, opgav han at naa et tilfredsstillende Resultat. Men som den Forsøgsmand, han var, tænkte han som saa, naar jeg ikke kan lave en Optager, der passer til Roerne, saa maa jeg vel kunne lave Roerne, saa de passer til en Optager. Og som tænkt saa gjort. Han fik lavet en Stamme af runde Roer af Form

som Kaalroer, men uden Hals, og med et nogenlunde taaleligt Resultat kunne en Optager ogsaa bruges til dem, men da de gav for lidt baade i Tørstof og i Fyld, ophørte det af sig selv. Der blev saa fundet paa at lave nogle saakaldte Rapijern, det var et Skær til at støde Toppen af med og et Par Kroge til at trække Roerne op med sat paa et passende langt Skaft, saa det var til at foretage Arbejdet i nogenlunde oprejst Stilling. Der blev hele Tiden udført et stort Arbejde med at forbedre de forskellige Roestammer, og da saa det naaede dertil, at det kun var de fastsiddende og tørstofrige, der duede, saa var det kun Maskinerne, der kunne klare det. Der blev saa opfundet forskellige Modeller af Maskiner, vel hver med sine Fejler og Fortrin til at tage Roerne op med. Der er stadigvæk et Udviklingsarbejde i Gang baade med Hensyn til de forskellige Roestammer og Optagermaskiner, og eftersom det fuldkomne er uopnaeligt, vil denne Udvikling vel fortsætte. Det menneskelige gode ved alt det nye er, at det nu er blevet et siddende Arbejde "At være i Roerne", men det har maaske ogsaa sin Pris.

Da Folk efterhaanden begyndte at interessere sig lidt mere for Køernes Fodring, blev der indkøbt Oliekager til dem. Det var væsentlig Bomuldsfrøkager, Rapskager, Sesamkager og Solsikkekager. Det var før de færdigblandede Foderblandingers Tid, saa de forskellige Slags Kager blev indkøbt hver for sig. De var pressede i Flager, nogle af dem i Flager paa ca. 40 x 60 cm og 2-3 cm tykke, og andre var runde vel ca. 40-45 cm i Diameter og ogsaa 2-3 cm tykke. De blev leveret i Sække, saa det var nogle haarde og kantede Fyre at faa paa Nakken,

naar de skulle læsses af Vognen, det var dog før, at jeg selv magtede at bære en Sæk. Disse Flager skulle jo findeles, for at Køerne kunne æde dem. Det foregik paa den Maade, at de blev hældt ud paa Logulvet og slaaet i Stykker med en Hammer, saa de kunne puttes i en saakaldt Kagebrækker. Det var et Apparat paa fire Ben med en Tragt foroven til at putte Kagestykkerne i, og saa to mod hinanden gaaende Jernvalser med Knaster paa, som knuste Flagerne ud i smaa Stykker. Drivkraften var et Haandsving og Armræfter, de var tunge at trække. Naar de forskellige Kager var knust, blev de blandet og Blandingsforholdet Kagerne imellem har vel nok været ret tilfældigt, jeg vil tro, at der har været flest af de billigste.

Der blev fodret mere eller mindre i Blinde, for ingen vidste vel ret meget om de forskellige Kagesorters Indhold og Virkning. De forskellige Køers Ydelse kendtes jo kun ved at se, hvor meget Mælken fyldte i Malke-spanden.

Da Kontrolforeningerne blev oprettet, blev der dog lidt mere Hold paa det hele. Den første Kontrolforening for Vibede og nærmeste Byer der omkring, blev oprettet i 1921, og set med Nutids Øjne, var det nogle sølle Resultater. Jeg har de to første Aars Resultater fra "Skovly". Det første Aar 1/10 1921 - 30/9 1922 gav 16,5 Aarskøer i Gennemsnit 3.537 Kg Mælk, 3,69% Fedt og 147 Kg. Smør. Aaret efter i 1922-23 gav 16 Aarskøer 3.617 Kg. Mælk med 3,75% Fedt og 151 Kg. Smør. Det var nogenlunde Foreningens Middeltal og flere af Medlemmerne havde ikke ret meget over 100 Kg. Smør pr. Ko. I Stamtav-

lerne paa den Tids Tyre ses det, at der var flere Gange, hvor det Mødrene Ophav ikke naaede de 200 Kg. Smør paa et Aar.

Alt Korn og Frø blev oprindeligt saaet med Haanden, men ogsaa her kom Maskinerne til, først Bredsaamaskinerne. De var ca. 3 Meter brede med to store Færdselshjul og Enspænderstænger. Det var en let Maskine at trække, og med en rask Hest for kunde der saas et stort Stykke paa en Dag. Den kunde nu daarligt kaldes en Maskine, for den eneste Mekanik, der var i den, var en Røreksel, der gik i Bunden af Saakassen for at holde Saagodset i Bevægelse. Rørekslen blev trukket fra Færdselshjulene. Reguleringen af Saamængden foregik med en lang Skinne med Huller i, og med et Haandtag kunde den skubbes lidt frem og tilbage, saa Hullerne i den var mere eller mindre ud for Hullerne i Bunden af Saakassen. Den kunde ikke saas ind, saa det var lidt af en Fingerspidsfornemmelse at faa stillet den rigtigt. Saagodset faldt blot ud oven paa Jorden, hvorefter det skulde harves ned. Saa kom Radsaamaskinen, hvor Udsæden blev saaet og nedbragt i Jorden i én Arbejdsgang, saa det var jo et stort Fremskridt, og den kunde indstilles til bestemte Saamængder, men den skulde der to Heste for. Den første Radsaamaskine paa Skovly var en 19 Rækkers Saxonia i to Meters Bredde. Jeg ved ikke, hvornaar den blev anskaffet. Det var jo paa Gaardene, de vandt Indpas først, og jeg kan da huske, at Husmændene og de mindre Jordbrugere stadig saaede deres Korn og Frø med Haanden. Jævnfør L. A. Rings Maleri af Sædemanden.

De ældste Redskaber, som jeg kan huske, der var paa Skovly til at behandle Jorden med, var to svenskharver med hver ni Tænder. De havde Form som et bredt Strygejern med fire Tænder i bageste Række og tre i mellemste Række og saa to Tænder foran. De var ikke ret brede - vel mellem en Meter og halvanden Meter, saa de var sene at bruge. Af andre Harver var der en to-leds Sæddækker og en ligeledes to-leds Howardsharve og en saakaldt Foldharve - et underligt upraktisk Monstrum med lige Tænder. Trækket sad i det ene Hjørne, og som saadan var der ikke ret mange Tænder til at virke i Udkanten af Harvebedet. Der var ikke Hjul paa nogen af Harverne, saa der var ingen Indstillingsmuligheder, saa de gik bedst i, naar Tænderne var nyordnede, og Jorden var løs i Forvejen. Saa var der to Trætromler, en Enspænder og en Tospænder og saa to Plove Oliver 97 og en Risteplov. Muldfjælden paa denne Plov bestod af nogle ca. 4 Cm. brede Riste i Stedet for en hel Muldfjæld - deraf Navnet. Der var en dygtig Smed i Vibede, der hed Ole Jensen, som var Specialist i at lave disse Plove. De skulle særligt være gode til at pløje Grønjord med. De her nævnte Markredskaber har vel nok været de almindelige gængse Redskaber paa de fleste Gaarde, vel varieret lidt fra Egn til Egn, eftersom det var de forskellige Landsbyers Smed, der formede og lavede dem, jævnfør Ole Jensens Risteplov, som maaske kun fandtes i Vibede og nærmeste Omegn. At alt Kornet blev høstet med Le, har jeg ikke set, men jeg kan huske, at Kornet blev bundet med Haanden, for paa Skovly var der en saakaldt Aflægger til at meje Kornet med, det er ikke let at beskrive den, og jeg har ikke kundet finde noget

Billede af en saadan. Hele Maskineriet bestod af et Driv-Bærehjul, som bar den simple Indretning, og som trak Kniven og Vingerne. Det afskaarne Korn faldt ind paa et Bord, og saa kom disse Vinger og ragede det bagud af Bordet. Der var oprindelig fire Vinger, som var uafhængige af hverandre, og saa kunde der tages en Vinge eller to af, lidt ligesom hvor smaa eller store Negene skulle være. Der var et lille Hjul i Ydersiden af Bordet til at regulere Stubhøjden med. Der skulle to Heste for den, min Far og Lars Peder Larsen, Vibede, nu Kissendrupvej 50 b, var sammen om den, men den havde altid Husly paa Skovly udenfor Høsttiden. Negene skulde helst ligge og svinde en Dag eller to inden de blev bundet, og inden de blev det, skulle de først "Nejes op", det vil sige, at de skulle rettes, saa de var lige i Rodenden, det blev gjort med en Trærive med fem 12-14 Cm. lange Tænder og med 10-12 Cm. mellem hver Tand. Det var den ringeste Arbejdskraft, der blev brugt til at "Neje op", og de mere fuldbefarne, der skulle binde. Hvis Straaene i Negene var lange nok, blev de brugt som Bindemateriale, ellers havde hver Binder en Langhalskærre med, som saa blev brugt, disse var gjort fugtige for at gøre Straaene mere smidige. For at skaane Armene havde Kvinderne lange, hvide Lærredsærmer, de saakaldte Bindeærmer, på. Men ogsaa alt dette løb Tiden jo fra, for saa kom Selvbinderen til, men som saa meget andet Nyt, blev ogsaa disse mødt med nogen Skepsis, for mange - især de ældre Bønder - syntes, at det var noget helt tosset noget, at Kornet blev Mejet og saa bundet med det samme. Nogle af dem var endog saa bastante, at de svor, at der aldrig skulle komme en Selvbinder

paa deres Mark. Min Far købte sin første Selvbinder i 1912, det var en "Deering", den ankom stykvis pakket i Kasser, og saa kom der en Montør og samlede den. Jeg var meget spændt paa, om der ikke skulle blive et lille Kamhjul eller en anden lille Dims tilovers, som der ikke var Plads til, men til min store Skuffelse, saa havde Montøren Brug for det altsammen. Vor Nabo Johannes Jørgensen, Teglgaard, Vibede, havde købt en Selvbinder Aaret i forvejen, saa han kom over og hjalp min Far i Gang den første Dag, den skulle bruges, men ogsaa det nye bliver gammeldags, og det blev Selvbinderen da ogsaa, men der gik dog alligevel omkring et halvt Hundrede Aar inden den almindeligvis blev afløst af Mejetærskere omkring paa Bøndergaardene. Denne første Selvbinder holdt i 29 Aar indtil jeg formedelst 1.900 Kr. i 1941 købte en ny Mc. Cormick af samme Størrelse. - Den blev saa i 1956 afløst af den første Mejetærsker - en bugseret Claas. Før Mejetærskernes Tidsalder skulde alt Kornet køres hjem og tærskes hjemme fra Stak eller i Lade. I Letøjets Tid var det kun Plejlen, der fandtes til det Arbejde, og det var en langsom og besværlig Proces, ca. en Tønde Korn om Dagen var, hvad en Tærsker almindeligvis kunne naa at banke ud af Negene. Dette foregik ved at nogle faa Neg ad Gangen blev bredt ud paa Gulvet og saa bearbejdet med Plejlen. Kornet skulde ogsaa renses og det skete paa den simple Maade, at naar der var tærsket en passende Bunke Korn, saa lagde Tærskeren sig paa Knæ og med en lille Haandskuffe kastede han Kornet hen mod en Væg, de tungeste Kærner røg jo længst væk, medens Avnerne og andre Urenheder blev liggende nærmest ved, og disse blev saa fejlet af

med en saakaldt Affejerkost. Naar det saa var gjort, blev Kornet maalt op halvtøndevis.

De fleste Gaarde havde paa den Tid en fast gift Husmand, og naar Høsten var forbi, saa blev han "sat paa Loen", som det kaldtes, og han stod saa der og tærskede saa længe, der var noget at tærskes. Hans Betaling kunne ske paa flere Maader. Han kunne faa en kontant Betaling for hver Tønde Korn, han tærskede, det kaldtes "at tærskes for Tønde", eller han fik en vis Procentdel af det tærskede Korn, saa var han "Pundstærsker". Betalingens Størrelse beroede ogsaa paa, om han fik Kosten paa Gaarden eller ej.

Den simple og vel nok ikke særligt effektive Maade at rense Korn paa, blev lidt efter lidt afløst af nogle haandtrukne Rensemaskiner. Den enkleste af dem var en saakaldt Blæsemaskine, hvor det var ved Luftens Hjælp, at Kornet blev rensat. En anden Type, der kaldtes en Kastemaskine, var der ogsaa Sold i, saa den var mere effektiv.

De Lader og Loer, der fandtes i de gamle Gaarde, var delt op i saa mange smaa Rum - vel for at holde de forskellige Slags Korn hver for sig. Det fremgaar tydeligt af et Fæstebrev for en af Gaardene i Vibede fra 1829. I Stuehuset paa 16 Fag var der Lade i de fem Fag. I den østre Længe var der en Lade paa et Fag og en Lo paa to Fag og en Lade paa tre Fag, og i den søndre Længe en Lo paa to Fag, og i den vestre Længe tre Fag til Lade og to Fag til Lo og tre Fag til Lade. De forskellige Længer indeholdt jo da ogsaa andre Rum til andet Formaal. Hvad Forskel der saa var paa Lo og

Lade, skal jeg være usagt. Da Høsten efterhaanden blev større omkring paa Gaardene kunne Plejlen ikke blive ved at gøre sig gældende, der maatte mere effektive Tærskemethoder til. Der blev da ogsaa opfundet nogle smaa Tærskværker til Hestekraft med en Cylinder, der kunne slaa Kernerne ud af Straaet og ryste Halmen ren for Kerner. Da først Udviklingen var begyndt, tog den hurtigt Fart, for der var stort Behov. Jeg kan huske, at der var et Tærskværk til Hestekraft paa Skovly, der skulle tre Heste for Hesteomgangen. Det var et Slid for dem, de dryppede af Sved, naar de havde gaaet der nogle Timer. Tærskværket var en saakaldt Halvrenser, det vil sige, at den ikke kunde rense Kornet bedre, end at det skulde over en Rensemaskine bagefter.

Halmen blev kun rystet, saa den kom løs ud og blev saa bundet i Knipper med nogle snoede Halmbaand. Disse snoede Halmbaand hentede min Far paa Hovby Fattiggaard; det var Fattiglemmerne, der lavede dem. De var ringlet op i Bundter paa vel 30-35 Meter i hvert Bundt, de blev saa skaaret ud i passende Længder til at binde med. Naar et Halmknippe blev løst og skulle bruges, blev disse Halmbaand selvfølgelig hængt til side til senere Genbrug, men der var jo altid noget Svind. Det var nu ikke ret meget af Kornet, der blev tærsket paa den Maade, for Gaardene i Vibede, Kissendrup og Faureby var sammen om et Damptærskværk, som efter Høst kørte fra Gaard til Gaard og tærskede efter en bestemt Turnus. Hvert andet Aar begyndtes i Faureby, og hvert andet Aar i Vibede, og saa blev Gaardene taget i Rækkefølge, saa der ikke blev nogen unødige Transport. Tærskesættet bestod af

Lokomobil, Tærskværk og Halm-presser, der skulle flyttes med Hestekraft i Modsætning til et andet Selskab i Nabolaget, der hed "Aktiv", der var Lokobilet selvkørende og kunne saa flytte de øvrige Ting. Kornet var sat i Stakke, saa Tærskværket kunne staa imellem dem. Der skulle 10-12 Mand til at betjene det, der var to faste Mand, Fyrbøder og Ilægger, der var antaget af Selskabet, og som havde Ansvaret for, at det hele gik, som det skulde. Der skulde jo Mandskab baade i Kornstakken og til Sækkene, som skulle køres eller bæres bort og andre skulle sørge for Halmen, een Mand skulle bære Avnerne bort og en anden skulle staa og skære Negbaandene for Ilæggeren. Der var som regel lidt rigeligt med Mandskab, for ingen af Bønderne vilde vel skyldes for, at de var fedtede med Hjælpen. Hvor meget kunde der saa tærskes om Dagen? Her er Ud- drag fra den Tids Lommebog, men ikke fra Skovly. Torsdag den 1. September hentet Dampmaskinen og fik begyndt at tærskes kl. halvtolv og tærskede 46 Tdr. Hvede. Fredag den 2. September tærskedes 66 Tdr. Hvede og 42 Tdr. Rug, ialt 108 Tdr. Lørdag den 3. September tærsket 14 Tdr. Rug og 99 Tdr. Byg. Mandag den 4. September tærsket 16 Tdr. Rug, 73 Tdr. Havre og 80 Tdr. Blandsæd, ialt 169 Tdr. Tirsdag den 6. September tærsket 48 Tdr. Blandsæd og 62 Tdr. Havre, ialt 110 Tdr. Var færdig kl. 4, brugt ca. 20 Hektoliter Kul á 5 kr.

Det var et stort Arbejde for Husmødrene og deres Medhjælpere i de Dage der blev tærsket, for det var en fast Regel, at de mødte og fik Morgenkaffe inden Arbejdet begyndte og saa Frokost, Formiddagsøl, Middagsmad og Eftermiddagskaffe og saa til

slut Aftensmad inden de tog hjem. Og ingen Husmor med Respekt for sig selv ville risikere at blive udraabt for, at hun ikke havde god Mad, saa de levede godt de Tærskfolk. Der var Snaps paa Bordet baade til Frokost og til Aftensmaden. De to faste Mand maatte ikke forlade Tærskværket, naar der var fyr paa Lokobilet, saa de fik serveret deres Mad paa et Bord ved Tærskværket. Dette Tærskeselskab hed "Frem" og havde sit Maskinhus ved Gadekæret i Faureby, men det er nu revet ned. Jeg ved ikke, hvornaar det begyndte sin Virksomhed, men som alle andre lignende Foretagender blev de overflødige, da Elektriciteten holdt sit Indtog omkring paa Gaardene, og hver Gaard fik sit eget Tærskværk trukket af en Elektromotor.

Elektriciteten kom til Vibede By i Sommeren 1915 og til Skovly i 1917. Der blev da her købt et 19 Tommer Hillerød Tærskværk med Presser og en 7 1/2 Hk Asea Slæberingsmotor. Denne blev desuden ogsaa brugt til Hakkelsesmaskinen og til Vandværket, som ellers begge hidtil var trukket af Hesteomgangen. Denne Motor var i mange Aar den eneste elektriske Drivkraft paa Gaarden. Den Tids elektriske Pærer blev angivet i Lys, 10 og 15 Lys Pærer var de mest brugte, og det var jo en vældig og konstant Belysning i Forhold til Stearinlys og Petroleumslamper. Skulde det være rigtig flot, blev der sat en 25 Lys Pære i.

Fra den Tid Elektriciteten kom til Landsbyerne og saa til efter anden Verdenskrig, skete der meget lidt Forandring i Gaardens daglige Drift og Arbejde. Det var stadigvæk Hestene, der var den eneste Trækkraft, saa

det var stærkt begrænset, hvad der kunne ske af størrelsesmæssige Forandringer af Redskaber og Maskiner til Markbruget. Markerne var som regel delt op i syv til otte Skifter med en nogenlunde fast Rotation mellem Græs, Roer og de forskellige Kornsorter, og saa et Skift med Brak. At det laa i Brak vil sige, at det ikke blev tilsaaet men pløjet, harvet og tromlet gentagne Gange i Løbet af Sommeren og saa tilsaaet med Vintersæd om Efteraaret. Der var to Slags Ukrudt, der voldte de største Kvaler, det var Agerkaalen og Tidslerne. Det var mest for at skade Tidslerne, at der blev holdt Brakjord, det hæmmede dem da ogsaa en Del, naar de gentagne Gange i Sommerens Løb skulle sende nye Skud op igennem Pløjelaget, men udryddet blev de ikke, og naar Skiftet havde været Rotationen rundt, ja saa var der lige mange Tidsler igen. Nogle regnede ogsaa med, at Jorden havde godt af at hvile og ligge ubrugt hen en Gang Imellem. Om Foråret naar Kornet var kommet godt op, saa dukkede Tidslerne jo ogsaa frem, og saa stak man Tidsler. Det skete med et skarpt Jern ca. 4-5 cm. bredt sat paa et passende langt Skaft, og saa kunne hele Mandskabet godt bruge 12-14 Dage paa dette trivielle og unyttige Arbejde, for naar en Tidsel med sin Pælerod blev stukket over lidt under Jorden, saa forgrenede den sig blot og kom op med to-tre Skud i Stedet for et, men de blev sinket lidt i deres Udvikling, og dette Arbejde fortsatte man troligt med Aar efter Aar. For saadan gjorde man bare, og saadan gjorde alle andre ogsaa. Et Kornneg med mange Tidsler i var et ubehageligt Bekendtskab for de Hænder, der skulle sætte dem i Hob, lægge Læs og sætte dem sammen i Stak eller Lade, og saa til sidst kom-

me dem i Tærskemaskinen. Agerkaalen var mere fredelig at omgaas. I dens Blomstringstid var mange Kornmarker gule af dens Blomst, pletvis lige saa gule som en Nutids Rapsmark. Den nævnes da ogsaa som "Den gule Plage". Der fandtes ingen kemiske Bekæmpningsmidler hverken for Tidsler eller Agerkaal. Der kom godt nok noget saakaldt Agerkaalspulver frem, som skulle saas paa Agerkaalsplanterne lige inden, de blomstrede. Det skulde spredes med Haanden, og da det var et støvfint Pulver, skulle Spredningen foregaa i helt stille Vejr meget tidligt om Morgen, mens der var Dug paa Planternes Blade, som saa blev svedet af Solen, naar den kom frem.

Kvikgræs var ogsaa et Ukrudt, der kunne være besværlig, men ved fornuftig Drift og Jordbehandling kunde det holdes i Ave eller helt udryddes, hvis man da ikke ser paa det som en Mand i Spjellerup. Da han solgte sin Gaard i 1932 sagde han, godt nok at der var en Del Kvik i Jorden, men han mente ikke, det var hans Skyld, for det var der, da han overtog Gaarden for 25 Aar siden.

Besætningsmæssigt skete der heller kun lidt, der var almindeligvis 10-12 til 16-18 Køer og tilsvarende Opdræt alt efter Gaardens Størrelse. Hesteholdet rettede sig ogsaa efter det dyrkede Areal med tre til fem Arbejdsheste paa de almindelige Bøndergaarde, og saa ind imellem lidt Opdræt. Rideheste og andre Sportsheste paa en almindelig Gaard var et dengang ukendt Begreb. Det var kun Folk paa Godser og Herregaarde, der kunne tillade sig den Luksus. I Svineholdet blev der ogsaa holdt en lav Profil, de fleste havde nogle faa Søer

og saa blev Grisene efter dem født op til Slagteriet. Grisenes Foder baade smaa og store, bestod af Korngrutting (Skraaning) og saa af skummet Mælk, Kærnemælk og Valle, som blev købt retur fra Mejeriet. Hvordan Proteinforholdet var i Foderet, var der ingen, som spekulerede paa, for ingen vidste noget om det. Det var udelukkende Prisen paa Returnælken, som var det afgørende for, hvor meget der blev taget hjem. Vand var det billigste. Folkeholdet paa en almindelig Gaard bestod som Regel af to Karle og en Pige, og var Kvægbesætningen blot paa 18-19 Køer, saa kunde den ogsaa bære en Fodermeister eller eventuelt en Malkekone. Selv mindre Gaarde paa omkring tyve Tdr. Land havde baade Karl og Pige. Hvis nogen senere læser dette, saa maa de tænke paa, at næsten alt Arbejde var manuelt og Haandkraftbetonet, og der var mange Slags Arbejde dengang, som er ukendt i Dag. Det vil føre for vidt at remse alt det nu ukendte Arbejde op, men jeg vil dog lige nævne et Par Ting. Alt det Korn, som skulle anvendes til Foderbrug, skulle først fyldes i Sække paa Kornloftet, og saa læsses paa en Vogn og køres til Mølle for at blive malet.

Der var mange Vindmøller her paa Egnen, som der vel har været over det ganske Land. Der var Spjellerup Mølle, som Skovly benyttede, der havde før været to Møller i Spjellerup, men den ene blev revet ned først i 1900-Tallet, men jeg kan da huske den. Og saa var der en Mølle i Store Torøje, Bonderød, Værløse, Hovby Vind- og Vandmølle og Blaa-bæk Vind- og Vandmølle og Vraamose Mølle. Vibede har ogsaa haft baade Vind- og Vandmølle, men af lidt mindre Format og af mere privat Karakter.

En Del af de her nævnte Møller er nu forsvundet, men jeg husker dem allesammen, naar vi altsaa lige undertager Vibede Vandmølle, der brændte Skærtorsdag Nat 1696.

Slagtesvinene skulle leveres paa den nærmeste Station og læsses i en Banevogn paa nærmere angivne Dage og Tider. Før det blev moderne med Folde, saa stod baade Heste, Malkekøer og Ungkvæg tøjrede paa Græsmarken, og de skulde jo flyttes flere Gange om Dagen og ogsaa vandes med Vandvogn, og Køerne skulle haandmalkes i Marken. Saa var der Roemarken, som skulle luges flere Gange, det var før den nyere Tids Saa- og Frøteknik og Sprøjtemidler kom frem, saa især første Gang var det tidskrævende at faa tyndet og luget Roerne, og de skulde jo ogsaa renses gentagne Gange med en hestetrasket to-rækkers Renser. Og som før nævnt gik der ogsaa megen Tid med at stikke Tidsler.

Høet skulde ogsaa høstes - sommetider 18-20 Læs eller mere, og det krævede ogsaa sin Tid. En Gaardmand i Kissendrup høstede sit Hø saa sent, saa der var Spireevne i Græsfrøet, saa om Foraaret, naar det var Tid at saa Græsfrø, saa gik han op paa sit Høloft og fyldte nogle Sække med Høaffaldet og kørte til Sydstevns Frørenseri og fik det rensat, saa havde han klaret sit Frøproblem til sin kommende Græsmark.

Om Vinteren skulde der ordnes Brænde baade til Komfur og Kakkelovn, og meget af det var hugget paa de levende Hegn, og da det var i Haandøksens Tidsalder, var det meget arbejdskrævende.

Det var blot lidt om det nu ukendte Arbejde samt lidt udenoms Kommentarer.

I Løbet af 1930-erne begyndte Malkemaskinerne at vinde Indpas omkring paa Gaardene, jeg købte en Alfa Laval Malkemaskine i 1938 for en Pris af 1.455 Kr. monteret og køreklar. Sidst i Fyrrerne kom de første Landbrugsvogne med Gummihjul frem, og det var et meget stort Fremskridt i Forhold til de hidtil kendte Fjelle-vogne. I Efteraaret 1948 købte jeg en saadan Gummivogn i Fakse Andel for en Pris af 600 Kr. og den er stadig i fuld brugelig Stand, men det første Køretøj med Gummihjul, som jeg anskaffede, var en Hjulbør købt paa Bellahøj Dyrskuet samme Sommer. Vi fik støbt Møddingsbund og -Fortov samme Efteraar. Murerens Mandskab kom med de sædvanlige Hjulbøre af Træ med jernbeslaaede Træhjul, men da de havde prøvet Gummibøren, saa var deres egne Køretøjer helt ubrugelige.

Det var først omkring 1950, at den egentlige Mekanisering paa godt og ondt begyndte i Landbruget, for da kom Traktorerne til, og de var jo Grundlaget for det hele. Jeg købte den første Traktor - en David Brown - og en to-furet 12 Tommer Plov om Foraaret 1950 for 15.000 kr. Jeg syntes selvfølgelig, at det var et mægtigt Køretøj, men set med Nutidens Øjne og i Forhold til de Mastodonter, der nu kører omkring paa Markerne, havde den ikke synet ret meget. Samtidig med Traktorerne kom ogsaa Mejetærskerne - bugseret eller selv-kørende - og saa skulle der laves Silo-anlæg og Tørreri, og det ene tog det andet med sig. Der blev lavet mange Fejlinvesteringer, for det hele var jo saa nyt, og ingen havde nogen Erfaring om det. For nogle Landmænd kunne denne lyksalige Mekanisering ikke gaa stærkt nok, de ville sige baa-

de A og B paa én Gang. Tratorernes Ankomst var ensbetydende med Hestenes Afgang, det var lidt vemodigt for mit Vedkommende, for der har altid været gode Heste paa Skovly, baade i min Fars og i min Tid. Vi har begge haft Hingst og været Udstillere paa Dyrskuerne begge to. Der gik da ogsaa fem Aar inden jeg fik solgt de sidste. Det var et par gode Belgierhopper, som blev solgt til Slagtning den 13. September 1955 for 2.600 Kr. Jeg var ikke Hjemme den Dag, de blev hentet. Efterhaanden var der ikke Brug for de unge Medhjælpere omkring paa Gaardene, saa gled de ogsaa ud af Billedet. Køerne var for arbejdskrævende, saa blev de solgt de fleste Steder, og Staldene lavet om til Grise. Hønseholdet var der ingen Penge i - saa væk med dem.

Paa Skovly og de fire Gaarde i Vibede By var der inden Mekaniseringens Lyksaligheder begyndte:

Ca. 16 Karle og Piger.
Nu ingen.

Ca. 26-28 Heste og Opdræt.
Nu et enkelt Hobbydyr.

Ca. 70-75 Malkekøer.
Nu ingen.

Ca. 60-65 Kvier og Kalve.
Nu ingen.
Fjerkræhold paa alle Gaardene.
Nu lidt et enkelt Sted.

Som det gælder for Vibede By gælder vel for de fleste Byer. Landsbyerne er blevet fattige og livløse. Nu kan det meste Landbrugsarbejde klares fra et Traktorsæde. Er det Lykken? Eller er det den bitre Nødvendighed?

Nu har jeg saadan set skrevet det, som jeg egentlig havde sat mig for at skrive, men jeg vil lige nævne lidt om Priserne i denne Tidsperiode. I sine unge Aar arbejdede min Far som Tømrersvend. Daglønnen var paa tre Kroner for en Arbejdsdag fra seks Morgen til seks Aften, de seks Dage om Ugen, saa det blev en Ugeløn paa atten Kroner paa egen Kost og Logi. Han arbejdede en Del i Fakse og var blandt andet med til at bygge den store Sal til Hotellet og Bager Olsens Ejendom. Paa den Tid var der en Kro, der blev kaldt Den gamle Kro, der hvor nu Rønholtsborg er. En almindelig Krogæst skulle give elleve Øre for en Bajer, men hvis Haandværkerne kom der i Arbejdstøj, saa fik de en Bajer for ti Øre.

Der var i min Tid et Teglværk i Vibede, det blev bygget i 1872 og fungerede indtil 1913, hvor det blev nedlagt, da det kneb med at skaffe Ler. Det laa paa venstre Side af Skovvejen fra Vibede mod Vesterskov, jeg har set en af dets Regnskabsbøger fra sidst i Halvfemserne. En Teglværksarbejder hed Johan Mejer og hans Kone, som ogsaa hjalp til, hed Ane. Johan fik to Kroner om Dagen og Ane fik en Krone, men hun arbejdede somme Tider paa Deltid. Der kunne for Eksempel staa: Ane for en kvart Dag 25 Ører og Ane vendt Rør trekvart Dag 75 Ører. Johan og Ane havde fem Børn, saa der er nødt til at have været Smalhans til Huse. De har i hvert Fald ikke mærket noget til de saakaldte "gode, gamle Dage", men det var vel de fleste af den Tids Arbejderfamiliers Lod. Af andre Poster fra Regnskabsbogen vil jeg nævne at 1000 stk. Mursten nr. I kostede 20 Kroner og 1000 stk. 1 1/4 Tommer Drænrør nr. I kostede 16 Kroner. Ja,

saa smaa var den Tids Drænrør. Den mindste Post, som jeg har set i Regnskabsbogen lyder saadan:

Husmand Hans Poulsen, Vibede, 2 halvbrændte Sten 4 Ører. - Betalt.

Til sidst nogle Poster fra en af min Fars gamle Regnskabsbøger.

Et Sæt Tøj: 57 Kr. 60 Ører

En Gris til Slagteriet: 30 Kr.

Et Par Træsko: 2 Kr.

Solgt en Kalv: 8 Kr.

En Hat: 3 Kr. 50 Ører

Solgt en So: 70 Kr.

To Heste skoet: 2 Kr. 80 Ører

Sølvbryllupsgave: 2 Kr.

En Spade: 2 Kr. 25 Ører

Solgt 2 Heste: 775 Kr.

En Pisk

og et Grebskaft: 2 Kr. 25 Ører

I Regnskabsbogen er der nogle Poster, der lyder: Rolighedshuset 2 Kr. 50 Ører, Rolighedshuset 3 Kr. 50 Ører. Rolighedshuset ligger paa Nyhavevej ved Vallø, og der boede den gang en saakaldt "klog Kone", der hed Madam Nielsen i Huset. Hun kurerede Folk med sine hjemmelavede Salver, Omslag og andre Medikamenter, og lidt Overtro har der muligvis været med i Spillet. Min Far har fortalt, at han havde noget i den ene Finger, der kaldes Benæder, det lyder maaske lidt drastisk, men meget ondt gjorde det vist, og som det fremgaar af Regnskabsbogen, saa har han søgt Hjælp i Rolighedshuset nogle Gange. Han fortalte, at den ene Gang tog han med første Tog fra Fakse Station til Vallø og gik saa derfra til Rolighedshuset, hvor han bankede paa Døren for at komme ind, men Konen "Den gamle Heks", som han sagde, ville ikke staa saa tidligt op, saa han maatte gaa frem og tilbage ude paa Vejen og døjede med sin Finger, indtil det

behagede hende at staa op. Men da han saa endelig kom ind og hun lagde noget Omslag paa Fingeren, saa fortog Smerterne sig. Den kloge Kone døde den 28. September 1914, 75 Aar gammel.

I Regnskabsbogen er der ogsaa en Fortegnelse over Besætning, Vogne, Redskaber og Maskiner:

Besætning:

14 Malkekøer	2800 Kr.
11 stk. Ungkvæg	983 Kr.
2 Plage	500 Kr.
6 Svin under 100 Pund ..	124 Kr.
2 Tyre over 2 Aar	492 Kr.
4 Heste over 2 Aar	1875 Kr.
6 Svin over 100 Pund	169 Kr.
Ialt	<u>6943Kr.</u>

Vogne, Maskiner og Redskaber:

1 Char-a-banc	400 Kr.
1 Rejsefjedervogn	135 Kr.
1 Enspænder Fj. Vogn ..	150 Kr.
1 Mejemaskine	300 Kr.
1 Hesterive	50 Kr.
1 Kastemaskine	50 Kr.
1 Hakkelsesmaskine	50 Kr.
1 Sæddækker	40 Kr.
1 Foldeharve	25 Kr.
1 Tromle	45 Kr.
5 Par Seler	300 Kr.
2 Kaner	50 Kr.
1 Arbejdsfjedervogn	180 Kr.
1 Stadsfjedervogn	125 Kr.
3 Arbejdsvogne	400 Kr.
1 Saamaskine	80 Kr.
1 Tærskemaskine	200 Kr.
1 Blæsemaskine	25 Kr.
1 Hjulharve	40 kr.
1 Howardsharve	40 Kr.
1 Svenskharve	25 Kr.
3 Plove	80 Kr.
1 Kagebrækker	20 Kr.
2 Slæder	15 Kr.
Ialt	<u>2825 Kr.</u>

Skovly blev den 18. Marts 1869 frikøbt af min Morfar Gaardfæster Ole Pedersen, saa den fra at være almindelig Fæstegaard overgik til Arvefæsteejendom.

På side 43: Fotokopi fra hans Skattekvitteringsbog viser hans første Aars Skattebetaling til Vemmetofte Kloster. Talværdierne er angivet i Rigsdaler, Mark og Skilling.

1 Rigsdaler = 6 Mark
1 Mark = 16 Skilling

Møntenheden Kroner og Ører blev indført i 1874.

For mit eget Vedkommende kan jeg lige nævne, at den første Plads, jeg havde ude blandt fremmede, var paa "Søgaard" i Lund fra den 1. Maj 1923 til den 1. November 1924. Jeg fik 300 Kroner i Løn for Sommeren og ligeledes 300 Kroner for Vinteren og saa 400 Kroner for den sidste Sommer, saa det blev ialt 1000 Kroner for halvandet Aar. Week-end og Ferie var den Gang ukendt Begreb, saa det var en seks Dages Arbejdsuge hele Aaret igennem, og egentlig mere end det for paa Frisøndagene skulle der gøres Staldtjeneste først, og om Sommeren skulle der undertiden ogsaa hentes Grøntfoder hjem til Køerne. De Uger, hvor der skulle passes Kreaturer om Søndagen og det var som Regel hver anden eller hver tredje Uge, saa det blev en fuld syv Dages Uge. Og selv om Kost og Logi jo var med, saa ville Timelønnen ikke blive ret mange Ører.

I en saadan Landkommune var det en Regel, at Karle under 18 Aar gav fem Kroner i Kvartallet i Skat og Kar-

1869 Thal tilhale
 1. Jan 1te januar.
 Gæmseskat - - 20 2 12
 Land og Ligelegøftas 5 5 5
 Royaltilskudsfont 15 4 3
 Hæmsgangs 3 1 11
 Erløst 3 1 6
 Hæmsværdi - 2 10 7

1869 Jan 7de januar.
 Hæmsværdi

1869 Jan 7de januar.
 48 5 15 7/8

48 5 15 7/8

48 5 15 7/8

2. Jan 2de januar.
 Gæmseskat 20 2 12
 Land og Ligelegøftas 5 5 5
 Royaltilskudsfont 15 4 3
 Hæmsgangs 3 1 11
 Hæmsværdi - 2 10 7

1869 Jan 1te januar
 Hæmsværdi

45 5 15 7/8

45 4 9 3/4

45 5 15 7/8

3. Lyg. afgivet af den
 1870 Jan 14

1869 Jan 1te januar
 Hæmsværdi

48

1870 Jan 14de januar
 Hæmsværdi

104 9 14

183 4 14

le over 18 Aar gav 10 Kroner i Kvar-
 tallet, saa det var jo et let Skatteregn-
 skab. Den højeste Løn, som jeg tjente
 ude var 550 Kr. for Sommeren 1929
 hos Helga og Viggo Karlshøj, Holme-
 gaard, Havnelev. Det er vel forstaa-
 ligt hvis nogle af vor Tids unge Men-
 nesker har vanskeligt ved at fatte, at
 alt det jeg har skrevet om Priser, Vær-
 dier og andre Forhold har været Vir-
 kelighed for ikke saa mange Aar til-
 bage. Men for den Generation, som

jeg hører til, der kan huske, at man
 kunne købe for 2 Ører blandede Bol-
 cher, at en Fastelavnsbolle kostede 2
 Ører, at en Konditorkage kostede 5
 Ører, at se de første Roer blive saaet
 paa Kamme, at se Kornet om Høsten
 blive bundet med Haanden, at se de
 første Biler paa Vejen, at se den første
 Flyvemaskine i Luften over sig, at se
 den første Selvbinder paa Marken, at
 se den første Traktor, at se den første
 Mejetærsker, at der var Carbid Lyg-

ter paa Cyklerne, at Hestekøretøjerne havde Stearinlys i Lygterne, at se den første Telefon blive installeret i Hjemmet, at høre den første Radio med en Accumulator som Drivkraft, at se Elektriciteten komme til Byen. Ja, vi har fulgt med i Udviklingen i det meste af dette Aarhundrede paa godt og ondt og saaledes vil det vel fortsætte det ene Aarhundrede efter det andet ud i al Fremtid. Med Tiden vil det, som vi nu betragter som noget super moderne, vel blive regnet for noget gammeldags Bras.

En Mand sagde en Gang til mig, at ældre Mennesker ligefrem havde moralsk Pligt til at sætte sig hen og skrive om forskellige Ting, fra saa langt tilbage, som de kunne huske, og det er det, som jeg efter fattig Evne har forsøgt at efterleve med det som jeg har skrevet.

Skrevet i Foraaret 1986.

Hans Pedersen
Gefionsvej 18,
Fakse Ladeplads.

Hverdagens små forulempelser

En skildring fra ryttergodstiden

af Erling Petersen

Enhver, som gerne vil vide lidt om, hvordan jævne mennesker levede og tænkte i forrige tider, nødsages før eller siden til at give sig i kast med de store, tykke og tilsyneladende ret så uoverkommelige protokoller, som det fra 1551 blev pålagt tingskriverne at indføre domme, skøder, tingsvidner og andre mærkværdige skrivelser i, og som fra først af kaldtes tingbøger. De giver nemlig et broget og meget afvekslende billede af det brede folks levevis og tænkemåde i hine tider, og de er, som kilder betragtet, næsten uudtømmelige og ikke nær så ensidige, som man let kunne forledes til at tro. Naturligvis var en del af de personer, hvis navne tingbøgerne har bevaret, mennesker, der afveg fra de gængse normer, det ligger i sagens natur, men de fleste af dem, der gav møde på tinge, var folk med rent mel i posen, for så vidt som det var mennesker, der enten krævede retfærdighed eller ønskede, at retfærdigheden skulle ske fyldest. Men det må tillige medgives, at tingbøgerne naturligvis også fortæller ikke så lidt om småligt kævl og simpelt rethaveri. Det kan dog næppe være anderledes, for ikke mindst i tingbøgerne møder vi mennesket, som det er - på godt og ondt!

Det er selvfølgelig også tilfældet med tingbøgerne fra det sydlige Sjælland, hvor de i Baarse herred begynder allerede 1656 og i Hammer herred 1672, mens Jungshoved birks tingbøger begynder 1686. Disse tre retskredse blev 1718 sluttet sammen i "Hammer, Baarse og Jungshoved annecterede bircher", der to år senere ved kongeligt reskript af 14. november 1720 fik navnet Vordingborg rytterdistrikts birk, og det blev samtidigt bestemt, at tinget ikke længere skulle holdes i Grumløse, men i Ugledige, en bestemmelse, der dog ikke lige straks blev efterkommet, idet der endnu den 16. september 1723 holdtes ting i Grumløse, vist nok fordi det trak ud med opførelsen af et nyt tinghus.

Det er pudsigt at bemærke, at man ved oprettelsen af birket ikke anskaffede nye protokoller, men først skrev tingbøgerne fra de gamle retskredse ud, idet man i de første to år gjorde Baarse herreds tingbog færdig og derefter i årene 1721-25 skrev den sidste tingbog fra Jungshoved birk ud.

Og just denne sidstnævnte tingbog rummer en mangfoldighed af oplysninger om svundne tider og tilstan-

Herredsting i sædvanlig opstilling, der nøje svarede til birketingets. På de fire bænke, tingstokkene, sidder tingmændene eller stokkemændene. De og herredsfogeden sidder med hat på, skriveren og de øvrige tilstedeværende er derimod barhovede. (Efter gammelt stik).

de, og den viser, at på tinge kom alle slags mennesker, både høje og lave, herremand og bonde, præst og degn, misdædere og hæderligt godtfolk, snart som anklagere og snart som anklagede, og meget ofte kom regimentsskriveren, der på kongens vegne styrede ryttergodset, eller rettere hans fuldmægtig, frem på tinge og optrådte som en slags dydens vogter i de tilfælde, hvor præsterne kom til kort.

I de tider havde præsterne nemlig mange flere gøremål og langt større ansvar end nu om stunder. Det var dem pålagt at tage vare på deres sognebørn, både når det drejede sig om deres timelige og åndelige vel, og de kunne derfor undertiden være nødsaget til at gribe ind, når det kom dem for øre, at en og anden af menigheden overtrådte Guds eller kongens bud.

Således følte hr. Frederik Steen Funck, der i 1716 var blevet sogne-

præst i Øster Egesborg, sig i 1721 foranlediget til at tage affære, fordi han havde hørt slemme rygter om gårdmand Jørgen Pedersen og hans hustru Inger Sindesdatter, der boede på en gård ikke ret langt fra præstegården, og til den ende havde han kort efter nytår samlet de øvrige bymænd i Øster Egesborg og beordret dem til at følge ham ind i Jørgen Pedersens gård og ind i hans stue.

Da de var kommet ind, spurgte hr. Frederik bøst, hvad det var for et hus, de havde holdt sidste nat, og hertil svarede Inger Sindesdatter, at det var "som de plejede van". Hendes mand sagde ingenting lige straks, men da præsten havde stillet det samme spørgsmål nogle gange, svarede Jørgen Pedersen, at han jo skulle gå på jorden, om end den var gloende, men så fór præsten op og råbte: "I må jo være en mamofuck!" (sic!). Og han tillod sig ydermere at sige til konen Inger, at hun var en tyv, og at hun

måtte være medvider til den ildebrand, som dagen før jul i det forgangne år var opstået i Peder Jensen Krogs gård i Øster Egesborg, og som havde lagt den søndre længe i aske, ja, hr. Frederik lod sig endda forlyde med, at Inger Sindesdatter skulle have stjålet 16 skeer fra en stodder, som for en tid havde overnattet i deres gård.

Det var jo svære beskyldninger, og dem agtede Jørgen Pedersen og Inger Sindesdatter ikke at lade sidde på sig. De sendte et par kaldsmænd, der stævnedes den emsige præst til at give møde på tinget den 27. februar 1721, for nu skulle han stå til regnskab for alt det, han havde påduttet dem, men hverken han eller de indstævnede bymænd gav møde, og det blev så forelagt dem at møde 14 dage senere, torsdagen den 13. marts. Præsten glimrede igen ved sin fraværelse, men Jørgen Pedersens byfæller mødte godt nok og gjorde omstændeligt rede for præstens adfærd hin januaraften kort efter nytår.

Nu havde Jørgen Pedersen været så forsynlig, at han havde fået fat i en mand, som var i stand til at føre hans sag. Det var monsieur Jens Riber, der nylig havde fået borgerskab som prokurator i Vordingborg, og det var godt nok, for hr. Frederik Funck havde til samme dag udtaget kontrastævning mod Jørgen Pedersen og hustru ved prokurator Caspar Brandt i Sdr. Mern, der gerne ville have dem til at svare på spørgsmål angående et forlig, som skulle være indgået i Sindes Pedersens hus i Lekkende mellem Peder Mortensen i Staarby og Jørgen Pedersen. Forliget drejede sig om nogle grise, som skulle være bortkommet fra Peder Mortensen, og som Jørgen Pedersen var blevet mistænkt

for at have taget i hus, fordi hans nu bortløbne tjenestedreng havde haft dem med hjem fra Valleboemarken.

Der var i den anledning indstævnet en del vidner, men i første omgang faldt sagen pladask til jorden, fordi kaldsmændene havde undladt at indkalde den omtalte tjenestedreng, og da monsieur Riber ydermere kunne påvise en del formelle fejl i stævnemålet, lod Caspar Brandt sagen falde og nægtede siden hen at befatte sig mere med den.

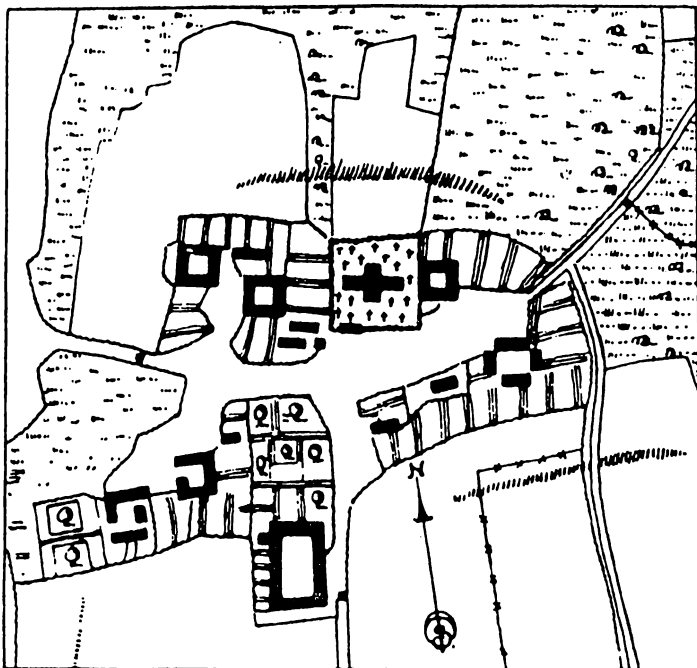
Men hr. Frederik opgav ikke ævred. Han indstævnede Jørgen Pedersen og Inger Sindesdatter til tinget den 17. april angående de grise, som skulle være taget fra Peder Mortensen, og som Jørgen Pedersen skulle have tilegnet sig. Præsten havde også hørt om et lam, som Jacob Mortensen i Staarby skulle have mistet to år tidligere, og som Jørgen Pedersen skulle have sagt til ham var hans, og der var også noget med en fåreflok, som tilhørte Hemming Hansen i Rødstofte, og hvoraf et får var blevet borttaget på marken og siden set i Jørgen Pedersens gård.

Disse hårde beskyldninger var alle rettet mod Jørgen Pedersen, hvorimod hans kone skulle stå til regnskab for nogle ord, som en svensk krigsfange - under den store nordiske krig var adskillige svenske fanger blevet anbragt i Sydsjælland, hvor de blev sat til at arbejde ved vildtbanegrøften - skulle have sagt om hende angående branden, som ved juletid var opstået i Peder Jensen Krogs gård i Øster Egesborg.

Blandt vidnerne var tjenestedrengen Niels, som det omsider var lykkedes at finde frem til, Hans Svendsen og hustru Alborg Laursdatter, der boede i Vallebohuset, Peder og Jacob Mortensen i Staarby, Sindes

Øster Egesborg og omegn i 1700-tallet - efter Videnskabernes Selskabs kort fra 1770.

Øster Egesborg by 1786. Beliggenheden af gårde og huse var næppe anderledes i 1721. Brændte en gård eller et hus, blev syldstenen brugt til nybygningen.

Pedersen i Lekkende, Henning Hansen fra Rødstofte samt Gregorius Pedersen og Bo Hemmingsen sammesteds. Sagen blev dog udsat, og efter endnu en udsættelse trak det op til et forlig. Den 15. maj bad hr. Frederik om endnu en udsættelse, men Jens Riber, der igen stod i retten for Jørgen Pedersen, pressede på. Han tillod dog udsættelsen, der åbenbart gav præsten tid til eftertanke. Hr. Frederik nøjedes endda med otte dage, for den 23. maj 1721 fremlagde han i retten følgende erklæring:

“Den sag, som Jørgen Pedersen i Øster Egitsborg på sin og hustrues vegne søger og tiltaler mig for til Grumløse bircke rett, angående nogle nærgående ord, som af mig er falden imod dem, frafalder ieg gandske og aldeles, så som ieg efter u-besin-

dige og vrangdømmende menneskers onde forebringende samme udtalte, hvilket ieg nu finder var en ganske urigtig beretning og alleene af had til Jørgen Pedersens huus mig foregivet, som aldrig af dem kunne godtgøres eller bevises, hvor fore ieg hermed tilstår, at Jørgen Pedersen og hustrue ere så gode, ærlige skikkelige folck som nogen andre af mine sognemænd, og at ieg icke har andet på dem at sige, end hvad smucke folck egner og anstår, så de ord, som af mig i en hastig ifrighed ere udtalte, ej skal komme Jørgen Pedersen og hustrue eller nogen af hans til præjudice (skade) i ringeste måder. Men om nogen herefter vil tage anledning at røre noget om samme ord, skal ieg, så vit ret og billigt er, håndhæfve og forsvare Jørgen Pedersen og hustrue derudi. Og til ydermere forsikring om-

bedes Kongelig Mayestæts byfoget, seign. Barchmann som andtagen fuldmægtig i sagen på min, hr. Funckes, veigne, og magister Iver Dam i Udbye dette forlig med mig at underskrifve, huor efter sagen afståes uden dom til tingsvidnes erhvervelse.

Datum 20. may 1721.

Fr. Funck

På min fader Jørgen Pedersens veigne, med hvem hr. Funck dette forlig har sluttet, underskrifver

P. Jørgensen".

Som vitterlighedsvidner underskrev byfoged Søren Barchmann, præsten Iver Dam i Udby samt Jørgen Pedersens prokurator, Jens Riber, som derefter begærede et tingsvidne beskrevet, hvormed sagen var ude af verden.

Om hr. Frederik Steen Funck vides ikke ret meget, men det kan dog oplyses, at han ikke var ret høj. Det fremgår tydeligt af en antegnelse i Øster Egesborg kirkes regnskabsbog, da der i 1717 blev anskaffet en ny messeskjorte til præsten. Ved den lejlighed ses følgende noteret: "Dersom man ej vidste, at præsten i Øster Egesborg var af mådelig statur, skulle man tænke, at hans højde overgik andre menneskers, siden der til hans messeskjorte berettes at være forbrugt 14 1/4 alen lærred".

Der er ingen tvivl om, at hr. Frederik i sagen mod Jørgen Pedersen og hans hustru ganske eftertrykkeligt er løbet med limstangen, og det må formodes, at den nidkære præst, efter at have fået denne begmand, frem over har sørget for at sætte sig ordentligt ind i tingene, før han tog den moralske pegefingert i brug, i stedet for, som i dette tilfælde, at løbe med en halv vind.

Jørgen Pedersen og Inger Sindesdatter derimod kunne nu igen trække vejret roligt og ganske hellige sig deres daglige dont i mark og gård, og der høres da heller ikke noget til dem i flere måneder, men just som året 1721 var ved at rinde ud, begyndte mørke skyer at trække sammen om dem, og årsagen hertil var at finde hos Inger Sindesdatter.

Om hende må nu først fortælles, at hun efter alt at dømmes var datter af ladefogeden på Lekkende, Sindes Pedersen, i hvis hus det før omtalte forlig mellem Peder Mortensen i Staarby og Jørgen Pedersen i sin tid var blevet indgået. Hun blev omkring 1712 gift med Jørgen Pedersen, som nys var blevet enkemand, og som havde mindst en søn i sit første ægteskab, ovennævnte Peder Jørgensen. De første år gik det vist nok så slideligt, men Inger Sindesdatter var fra naturens side udstyret med et temmelig heftigt temperament og var som tjenestepigen hos kobbersmedemadammen i "Genboerne" "slem til at svare", og tid efter anden var hun kommet så langt ud, at regiments skriver Hans Madsen gav sin fuldmægtig, Niels Pilemark, der førte det daglige tilsyn med ryttergodsets bønder, ordre til at stævne Inger Sindesdatter til tinget i Grumløse. Det skete ved nytårstid 1722, og den 8. januar måtte hun og hendes mand og lavværge, Jørgen Pedersen, give møde på tinge. Årsagen til stævnen var "beskyldninger om hendes liffs og lefnets forhold, item (ligeledes) undsigelser med ildebrand og meget andet". En række vidner var naturligvis også indkaldt, og den første, der stod frem for dommeren, var hendes mand, Jørgen Pedersen, der nu synes at have mistet tålmodigheden med hende, idet han "klageligen angav, at

for ungefehr 10 år siden, da hand kom i ægteskab med Inger Sindesdatter, var hans tilstand så god og bedre end nogen bondes der i byen, men nu desviærre er hand i en meget slet tilstand, en deel formedelst tyvehånd, en deel for hans kones forsømmelse og hastighed, så de kunde icke holde folck til deris arbeide, fornemmelig på toe års tiid, da Inger Sindesdatter icke har villet agte ham, hvor ud ofuer han og nogle gange i sin hastighed har villet straffe hende, men forgieves, thi hun i sit onde har fremturet”.

Jørgen Pedersens nabo, Ole Brynne, fortalte, at Jørgen jævnligt havde beklaget sig til ham over hans kvindes uskikkelighed. Engang, han havde formanet hende til at holde ordentligt hus, da de ellers ikke kunne blive ved gården, var Inger straks faret i flint og havde råbt, at hun tænkte nok, at én af hans familie skulle have gården efter dem, men før det skete, ville hun sætte ild på alle fire hjørner af gården. Disse åbenlyse trusler havde da også bevirket, at Inger Sindesdatter en overgang var indsat i arresten på Vordingborg slot, hvor Gåsetårnet jo blev brugt som fangehul. Det havde dog hverken gjort hende blød eller eftergivende, for hun benægtede hårdnakket, at hun nogensinde skulle have udtalt slige ord.

Derpå fremkom Hans Hansen, der havde fået fæstebrev på gården efter Jørgen Pedersen, der dog skulle holde gården, så længe han levede, mens Hans Hansen skulle være karl hos ham i den tid, det endnu forundtes ham at leve. Han havde indtil nu været der i halvandet år, men to gange i den tid havde Inger Sindesdatter erklæret, at før han skulle få gavn af gården, ville hun sætte ild til alle dens fire hjørner, så til Mikkelsdag 1720

havde han kvitteret sin tjeneste, fordi han ikke kunne nære sig for sin madmoder, der ydermere havde tyvttet ham og beskyldt ham for at have stjålet foder og korn fra hende. Han mindedes ikke, at Jørgen Pedersen havde tugtet sin kone mere end én gang, mens han, Hans Hansen, ved samme lejlighed havde givet hende et rap med et riveskaft. Hun havde da truet sin mand med, at hun ville slå igen med en økse. Hans Hansen tilføjede dog, at han aldrig havde set Inger Sindesdatter drukken, men at hun vel undertiden havde været noget urolig og opfarende.

Trods Inger Sindesdatters hårdnakkede og vedholdende benægtelser viste det sig, at alle vidners udsagn stemte ganske overens, og det skulle blive værre endnu, for Niels Pilemark forlangte, at foruden nogle vidner, der var udeblevet den 8. januar, skulle også Inger Sindesdatters tolvårige søster Cathrine give møde på tinge otte dage senere og føres som vidne. På grund af Cathrines unge alder var der allerede den 15. december 1721 holdt et forhør over hende og tjenestedrengen, Ole Nielsen, som også var mindreårig. Det var blevet ”holden i høyædle og velbårne hr. amtmandens nærværelse”, og den emsige sognepræst i Øster Egesborg, hr. Frederik Funck, der vel her så en kærkommen lejlighed til at få sagt Inger Sindesdatter et velment tak for sidst, havde af egen magtfuldkommenhed holdt et lignende forhør i sin præstegård tre dage senere.

Cathrine Sindesdatter mødte så på tinge den 15. januar 1722 og fortalte, uden at aflægge ed, at hun i det forgangne år havde været et halvt års tid hos sin søster, men selv om hun undertiden havde været vel hård og tit slået hende, så kunne hun ikke sige,

“at hun nogen tid hafde begieret noget usømmeligt eller lastefuldt af hende”. Den dag, Peder Krogs gård brændte, havde hun set søsteren gå ud af gården uden dog at bemærke, hvor hun gik hen, men da hun igen kom ind i stuen, så hun, at der stod røg op af Ingers lomme. Pilemark forsøgte så at få Cathrine til at fortælle, om søsteren også havde tilskyndet hende til at sætte ild til Peder Krogs eller andre gårde. Hun indrømmede, at hun godt nok havde sagt noget i den retning til Christen Pedersen i Staarby, som hun kom i tjeneste hos fra Øster Egesborg, men når hun havde sagt det, så skete det kun, fordi søsteren havde slået hende, inden hun gik derfra.

Men Cathrine kunne dog også fortælle, at hun havde set søsteren prøve at pirke ild i noget halm henne ved præstens tofteport, men hun, Cathrine, var løbet hen og havde slukket gløderne og spredt dem med sin rive, men så havde søsteren slået hende, så hun i flere dage ikke havde kunnet røre sig.

Tjenestedrengen Ole, der var jævnaldrende med Cathrine, forklarede, at sidste høsttid bød Inger Sindesdatter ham at sætte ild til Jacob Pedersens gård, men da svarede han nej. Så gav hun ham et stykke smørrebrød, og samtidig tog hun “et Støcke tønner og flagte i toe støcker, hvilke hun i det ene støcke stak ild udi”, som hun gav ham, idet hun sagde: “Nu skal du gå ud bag præstens enghave og bag om kirken til Jacob Pedersens gård ud til enghavesiden og sætte ild på huset under enden af taget”. Ole gik så med det tændte tønner ud til et lille kær, og så “døbte (dyppede) hand tønneret der udi og slugte det”. Derpå gik han ind og sagde, at nu havde han gjort det, og fik så besked på at gå til

sengs. Ole tilføjede dog, “at hans madmoder var drucken, da hun kom ham til det, for så var hun rød i sit ansigt og skiendtes”.

De to børns udsagn var jo ret så belastende, og der skulle komme mere til. Otte dage senere, den 22. januar 1722, var det byens folk, der var kommet til ting for at vidne, og den første, der fremkom, var Hans Mortensen, som i næsten otte år havde boet i Øster Egesborg. Han forklarede, at når bymændene havde haft noget “imod hendes mand om fred og heie, som de enten ville tale med ham om eller pandte for, hafde hun altid haft en scharns mund imod dem, og de hafde fået det med kif og trette, hvad de skulle hafve”.

Lignende vidnedbyrd kom de øvrige bymænd også med, men det er påfaldende at se, at når de blev spurgt ud om ildspåsættelse eller ildebrand, så var det, som om de tog sig i det og blev tilbageholdende og lidet meddelsomme. Nogle vidste slet intet derom, og andre havde kun hørt, hvad andre igen havde berettet. Når det kom højest havde de blot hørt Jørgen Pedersen beklage sig over sin kones forsømmelighed med husholdningen.

Ole Brynne fortalte beredvilligt, at Inger Sindesdatter undertiden gennem flere år havde købt brændevin hos ham, men det var altid blevet betalt, og skønt hun et par gange havde været på kant med hans kone, Anne Jacobsdatter, så havde heller ikke hun noget at beskyldte Inger Sindesdatter for. Hun havde tværtimod flere gange sagt nej, når hun havde tilbudt hende brændevin. Anne Ole Brynnes spandt og bandt for Inger Sindesdatter og havde nogle gange som vederlag modtaget “en gl. kram nattroe, et glt. skiørt, en gl. pude og et glt. senge

klede". Også hun vidnede, at Inger Sindesdatter altid havde betalt den brændevin, hun købte, og aldrig sat noget boskab i pant derfor. En eneste gang havde hun fået borgen (kredit) for 3 mark tobak.

Niels Pilemark så derefter bort fra nødvendigheden af at føre flere vidner, men fremlagde fire uger senere på regimentsskriverens vegne på tingen en afskrift af det forhør, som hr. Frederik Funck i december året før havde holdt over de to mindreårige vidner, og indlod derefter sagen under dom, men Inger Sindesdatter fik en måned senere ved amtmand Schøllers mellemkomst stillet byfogeden i Præstø, Søren Barchmann, til rådighed som forsvarer. Han fik sagen udsat til efter påske, men da tiden var inde, stod han frem på tinge og forlangte en ny udsættelse. Den fik han, men den 23. april mødte han igen og erklærede nu, at da ingen havde villet bekoste et udtog fra retten af det hidtil passerede, så kunne han ikke "blande sig i en ubekendt proces, særdeles til en fattig arrestants forsvar", men indlod uden videre sagen under dom.

Først den 11. juni 1722 faldt dommen, afsagt af birkedommer Hans Eilersen, der først meget udførligt gennemgik hele sagen, vidneudsagnene og den tvivl, der burde komme Inger Sindesdatter til gode. Han kom dog omsider til det resultat, at hun på grund af de fremførte omstændigheder "iche kand holdes u-skyldig, men meget suspect og mistenkelig og kand fordi (derfor) iche for den gjorde irettesættelse befries, men hun bør hende tilfunden for hernest videre befrygtende fare og u-lyche, for disse og andre gotfolch og naboer udføre samme, fiordtende dag efter denne doms lovlige forkyndelse, for hendes

persohn at stille så nøiagtig og sufficiante (tilstrækkelig) borgen og caution, som vedkommende høie øfrighed kand og vil være tilfreds med, og ifald hun samme ej vil eller kand præstere, så bør hun efter dets forløb sielf at være borgen og blive lenge endten i spindehuset eller andensteds udi forvaring og arbeide, indtil hun, som meldt er, hafver tilfredsstillet øfrigheden". - Desuden blev hun naturligvis dømt til at dække alle omkostninger ved sagen, alt sammen inden fjorten dages forløb.

Det kan ikke umiddelbart ses, om Inger Sindesdatter kom i spindehuset, men eftersom der ikke høres mere til hende, må det formodes, at hun dels har kunnet stille den fornødne kaution og dels siden har opført sig skikkelig og ordentligt og måske endda holdt sig fra de våde varer.

Det er muligt, at Inger Sindesdatter ikke helt har kunnet gøre for, at hun undertiden gik over gevind, for det gjorde hendes far også af og til. Han hed Sindes Pedersen, og var som andetsteds nævnt ladefoged på Lekkende. Om ham kan fortælles, at han en dag kom ridende ud på marken, hvor hovbønderne gik og pløjede. Drukken var han, gal også, så han red, mens han dinglede i sadlen, hen mod gærden, hvor Morten Grot gik og pløjede, og slog ham utallige slag over hoved og krop med sit væрге. Så sagde tredingsfogeden, Peder Kristensen fra Rødstofte, som gik og tog vare på, at hans tredingsmænd passede deres pløjning: "Giv jer tilfreds, de gør nok deres hoveri, som de skal!" Men Sindes råbte: "Hvorfor er I tredingsfoged?" Peder svarede: "Ja, hvorfor er I ladefoged?" Det gjorde Sindes ganske rasende. Han drog sin kårde og huggede til fogeden, men skønt denne værgede for sig med sin

kæp, blev han dog såret over fingrene af Sindes' kårde, så de blev stive alle hans dage.

Omend Inger Sindesdatter med denne betingede dom var kommet i store vanskeligheder, så havde hun dog samme sommer den lille trøst, at hendes mand og hans søn af første ægteskab, Peder Jørgensen, der var skriver hos amtsforvalteren i Vordingborg, Hans Hanrik Gundelach, endnu engang fik skovlen under den emsige sognepræst i Øster Egesborg, hr. Frederik Funck. Tre uger efter, at dommen over Inger Sindesdatter var falden, indstævnedes Peder Jørgensen præsten. Han havde ved forliget året før med Jørgen Pedersen og Inger Sindesdatter lovet, at han ville betale sagsomkostningerne med fire rigsdaler, men havde anmodet om, at denne aftale ikke blev omtalt i forliget, der jo blev tinglæst. Om nu den gode hr. Frederik havde ment, at så kunne han undgå at betale, får stå hen, men det havde i hvert fald været umuligt at få ham til at punge ud med de fire rigsdaler, så Peder Jørgensens stævnenål var en logisk følge af hr. Frederik Funcks påholdenhed eller efterladenhed. Uheldigvis havde både hans embedsbroder i Udby, magister Iver Dam, byfogeden Søren Barchmann i Præstø og prokurator Jens Riber fra Vordingborg overværet indgåelsen af forliget, og de bevidnede, at det forholdt sig, som Peder Jørgensen havde påstået, og den 6. august 1722, næsten fem måneder efter, at forliget var kommet i stand, blev Øster Egesborgs sjælesørger dømt til at betale de fire rigsdaler samt yderligere to rigsdaler til dækning af denne af ham selv forårsagede processes og doms omkostninger.

Hvor megen trøst Inger Sindesdatter kunne finde i denne dom over

præsten, er ikke godt at vide, og om det gamle ord, at fælles skade er fælles trøst, har kunnet være hende til opmuntring i hendes nederlags mørke, er heller ikke godt at vide, for der forekommer nemlig et enkelt tilfælde - endda fra samme retskreds og næsten samtidigt - hvor en medsøster var kommet lige så trekantet af sted som Inger Sindesdatter.

Denne uheldige medsøster hed Kirsten Nielsdatter og var gift med rytterbonden Elias Hansen i Ring, Hammer sogn. Hun var den 24. oktober 1720 blevet dømt til to års arbejde i spindehuset for nøjagtig de samme forseelser som Inger Sindesdatter: en skarnvorn mund og et ufordrageligt og uskikkeligt levned. Også hun havde måttet stille kaution for at undgå spindehuset, hvorefter hun var blevet løsladt fra tårnet i Vordingborg. Det var tre gejstlige mænd, der kaverede for hende, nemlig herredsprovsten, den velærværdige Knud Walter i Næstelsø, hans kapellan, hr. Ole Brøndby, samt hendes egen sognepræst, ærværdige hr. Laurids Judicher i Hammer.

Kirsten Nielsdatter synes at have skikket sig vel i et halvandet års tid eller mere, ellers havde det nok været til at aflæse i birketingets protokol. Der optræder hendes mand til gengæld, for han blev den 9. april 1722 stævnet til tinge for at stå til regnskab angående sin gårds forsidelse. Fjorten dage før var der foretaget en opgørelse over gårdens tilstand og over hans gæld til herskabet, der androg i alt 160 rdl. 13 sk. samt 5 tdr. 5 skpr. byg. Nu er det jo let at skyde skylden på andre, når det går galt, og Elias Hansen undså sig da heller ikke for at gribe til den letteste udvej. Han forklarede, at årsagen til miséren var "hans hustrues uregier-

lige og onde lefnet i nogle år", der havde bevirket, at han ikke kunne udrede dét, han skulle af gården. Den forklaring kunne imidlertid ikke befri ham for anklagerne, og den 11. juni samme år afsagde birkedommer Hans Eilersen dommen, hvori det hedder sig, at på grund af restancer, gårdfæld og grove forsømmelser "sees ej forsvarligen, at hand gården længere til beboelse kand betroes", men han bør at have sin gårds fæste forbrudt.

Det var, som om ulykkerne på én gang væltede ind over Elias Hansen. Først affæren med konen, så stævne-målet vedrørende gårdens forsid-delse, og mens denne sag pågik, måtte Elias Hansen en ekstra gang til tinge for at udtage tingsvidne om hans datters elendighed. Ved den lejlighed kunne han forelægge tinget en attest fra sognepræsten Laurids Judicher, der oplyste, at det desværre var alt for vist, at Elias Hansens ældste datter Johannes tilstand var så rent ud jammerlig, thi hun kunne hverken høre eller tale, og derefter fremstod to mænd fra Ring, Peder Jensen og Morten Pedersen, og vidnede, at det var dem "i Guds sandhed bevist, at er-meldte Elias Hansens datter, Johanne Eliasdatter, er så tåbelig, at hun icke kand tiene det ringeste til sin ophold og desforuden er både døf og dum". De vidnede også, at forældrene var gerådet i armod "og har intet at op-holde samme stakkels menniske af". Hun var forøvrigt således fra fødslen af.

Det synes, som om al denne jammer gik Kirsten Nielsdatter til hovedet, så hun ingen vej kunne se ud af elendigheden, der næppe kunne blive større, for kort efter faldt hun igen tilbage til et uskikkelig levned, og allerede den 16. juli 1722 blev hun

stævnet til tinge, hvor også hendes tre kautionister var tilsagt. Beskyldningerne var mange. Hun drak jævnligt mere, end godt var, skældte og smældte og slog stakler, der kom og bad om lidt i Guds navn. Flere vidner fortalte, at de selv havde set hende fare således frem mod staklerne, og Jep Jepsen fra Ring forklarede, at han selv havde taget dem ind til sig, "for-medelst de stoed og græd ved huuse-ne, sigende, hun havde slagen dem".

Niels Olsen, der var husmand i Ring, kunne fortælle, at siden Kirsten var arresteret sidst på slottet, havde hun en måneds tid eller mere været skikkelig, men ikke længe efter var hun til et bryllup der i byen, "hvor hun drack sig drucken" og slog Jacob Jensens barn, som siden ikke kunne nære sig for hende. Så havde de trukket hende ud af gården, lagt hende på en hjulbør og kørt hende hen ad gaden, hvor de væltede hende af i et hul. De havde dog samlet hende op igen og kørt hende helt hjem. I den forløbne vinter havde en af de ind-kvarterede landdragoner tærsket for hende. Ham slog hun også og kaldte ham en "drivevædder". Han havde dog ikke villet lade sig sige, men givet igen med samme mønt. Han havde jo plejlen lige ved hånden, så han havde slået hende "tvende gange med en slagvol". Elias Hansen, hendes egen mand, havde også måttet høre her. Han havde dog ikke slået hende, men taget hende i håret og rusket hende for hendes onde munds skyld.

I de følgende måneder behandle-des hendes uskikkelighed jævnligt på tinge, og den 27. august opsigde de gode mænd, de tre præster, deres kaution, da det stod dem klart, at "hun continuerede (vedblev) i hendes forrige malitie (ondskab)". Hun

måtte så henholde sig til rettens kendelse "efter hendes gjerningers meritter". Ridefogedens tjener, Peter Hald, krævede nye kautionister, ellers burde hun lide efter, hvad der meldtes i dommen.

Senere blev sagen tilsyneladende en sag mellem Elias Hansen og Kirsten Nielsdatters forsvarer, Gregers Weile fra Aaside, der nu forsøgte at anklage Elias Hansen for at "have slaget sin hustru", og resten af året gik med nye vidner og talrige udsættelser, og endnu den 14. januar 1723 så det ud, som om sagen ingen ende ville tage. Men pludselig forsvandt både Elias Hansen og konen fra sagsakterne, og stævnemålet ses ikke fornyet. Der hørtes ikke mere til dem. Måske var de flyttet andetsteds hen for at begynde en ny tilværelse. Elias Hansen var jo som nævnt sat fra den gård, han havde haft i fæste siden august 1695, så der var, kan hende, ikke mere så meget, der bandt ham og hans hustru til sognet.

Forøvrigt gælder det så vel Jørgen Pedersen og Inger Sindesdatter som Elias Hansen og Kirsten Nielsdatter, at det har været mere end vanskeligt at følge dem på deres videre færd i livet. De optræder nemlig ikke i birketingets protokol i tiden mellem januar 1723 og udgangen af juni 1725 og det hverken som anklagere eller anklagede, og i kirkebøgerne for de to sogne nævnes de heller ikke, bort-

set fra Øster Egesborg kirkebog, der nævner en Jørgen Pedersen, som døde i 1728, 72 år gammel. Det kan være Inger Sindesdatters mand, men sikkert er det ikke, eftersom navnet jo var så almindeligt.

Disse to kvinder, Inger Sindesdatter og Kirsten Nielsdatter, der jo vakte så stor opstandelse og så meget røre i de landsbyer, de boede i, at regimentsskriveren fandt det fornødent at tage dem i forvaring på Vordingborg slot, mens deres uskikkeligheder i liv og levned blev åbenbaret på tinge, de synes siden hen overgivet til glemselen. Mindet om dem og deres meriter er kun bevaret i den gamle tingbog, der sine steder kan være vanskelig at tyde, men den oplyser intet om årsager og motiver til deres forulempelser af omgivelserne, skønt de nok hist og her antydes.

Kilder

Hammer kirkebog 1720-30.

Øster Egesborg kirkebog 1718-30.

Tingbog for Hammer, Baarse og Jungshoved annekterede birker (Vordingborg rytterdistrikts birk) 1721-25. Folio 99-355, diverse datoer.

Severin Kjær: For 200 år siden. 1903. Side 106-07.

Danmarks kirker. Præstø amt, Bd. 2, side 938.

Litteratur om Præstø amt 1990

Amtets historie i almindelighed

Barmosegruppen - Præboreale bopladsfund i Sydsjælland er titlen på en bog fra **Aarhus Universitetsforlag**, skrevet af *Axel Degn Johansson*.

Bogen gennemgår på et fagligt højt niveau stenalderlevn fra maglemose-tiden fra moserne ved Kong-Lundby-Sværdborg, Holmegårds Mose-komplekset, samt Barmosen nord for Vordingborg. Som titlen fortæller, er det specielt udgravningerne i Barmosen, der udgør hovedindholdet af bogen, men også Hasbjerg i Sværdborg Mose får en fyldig omtale. Forfatteren har selv været udgravningsleder for Vordingborg Museum.

Alt bliver gennemgået grundigt med profilskitser og udbredelsesplaner fra udgravningerne, fundbeskrivelser af de enkelte genstande og diagrammer - ligesom der er mange tegninger med sammenligninger af redskabsformer. Bebyggelse og fund sammenlignes endvidere med andre tidlige maglemosefund i Danmark i præboreal tid (i Østdanmark ca. 8300-7500 f.Kr.). Forfatteren har også foretaget sammenlignende undersøgelser på museer i Sverige og Norge og har fundet store ligheder.

En fyldig litteraturliste og et engelsk resumé afslutter dette grundlæggende værk på 108 s. i stort format.

Danske Kalkmalerier.

I **Nationalmuseets** store værk om danske kalkmalerier bringer bindet om **Tidlig Gotik** (1275-1375) omtale af malerier i Tyvelse, Herlufsholm, Næstved Skt. Morten, Varpelev, Højerup, Keldby og Fanefjord kirker - inden for årbogens område. Af disse kirker har Keldby så ubestridt de mest spændende og største udvalg af kalkmalerier (ikke bare i amtet, men kirken har en af landets største motifsamlinger).

Dertil kan for "nabolaget" nævnes omtale af kirker som Ørslev, Teestrup, Sorø, Ringsted og 7 kirker på Lolland-Falster.

Kirkearkæologi i Norden 3

er et tema for **Hikuin nr. 17** (1990).

Blandt de mange artikler om emnet er der ingen, der kun omhandler Præstø Amt. Men der er mange sammenligninger med lokale eksempler. Således bringer en artikel om "Danske Tårnure 1400-1850" af *Hans Stiesdal* omtale af Fakse, Lystrup Slot, Snese, Toksværd, Næstved Skt. Peter, Stege og Borre.

Jakob Kieffer-Olsen inddrager Holteg, Risby og Næstved i en artikel om "Middelalderens Gravskik i Danmark."

Pia Bennike skriver om "Middelalderens Skeletfund," hvor Risby og Næstved Skt. Jørgensgården indgår i materialet. Og Risby og Skt. Jørgensgården i Næstved (spedalskhedshospital) omtales igen af *Keld Grønder-Hansen* sammen med Vordingborg Slotskirke i en artikel om "Dødemønter fra danske Kirker og Kirkegårde."

Gamle danske Milepæle.

Det er nok et lidt overset materiale, som *Ejvind Draiby* tager op i sin bog, som **Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen** har udgivet.

De fleste kender vel milepælene, men Draiby fortæller om deres forskellighed og giver, via et historisk rids tilbage til middelalderen, en forklaring på deres funktion. Det var specielt efter forordningen om mål og vægt i 1683, at opmålingen af de danske hovedveje for alvor kom igang. Både forordning og opmåling var Ole Rømers store fortjeneste.

Efter 1683 gennemgås de næste godt 200 års forslag og forordninger vedr. milepæle. De fik deres endeligt med indførelsen af metersystemet i 1907 (km. stene i stedet). Men heldigvis fór den tids vejvæsen ikke ud og fjernede alle de gamle pæle af den grund; og i dag er de beskyttet af fredningsloven.

Forfatteren har foretaget et grundigt opmålingsarbejde langs de danske hovedveje og beskrevet de enkelte sten. Her i amtet er stenene langs gl. hovedvej 2 fra Køge til Vordingborg beskrevet. I alt 14 milepæle fra Chr. 8's tid (mellem Ringsted og Korsør er der endnu flere).

Kort sagt, en vigtig bog for alle, der interesserer sig for vejenes historie, selv om det er med "nogen" forsinkelser, at bogen udkommer. Manuskript-

tet blev afleveret for mere end 25 år siden! Og Draibys registrering begyndte i 30'erne! 212 s. i stort format.

Sydmotorvejen.

I 1990 blev den sidste del af Sydmotorvejen åbnet og i den anledning blev der trykt et hæfte med samme titel af **Storstrøms Amt, Vejdirektoratet** og kommunerne i området. *Jørgen L. Madsen* har redigeret hæftet.

I hæftets hovedartikel giver *S. K. Andersen* et historisk tilbageblik over de ca. 50 år, der er gået siden de første planer blev lagt for Fugleflugtslinjen. I glimt kommer artiklen dog helt tilbage til postforordningen af 1624. I øvrigt er de tekniske forhold og politiske overvejelser i forbindelse med Sydmotorvejens etablering inddraget.

Birgitte Henriksen trækker i en anden artikel den fjerne fortid ind i sammenhængen gennem en sammenfatning af de senere års udgravninger, som Sydsjællands Museum har foretaget for at kunne komme motorvejen i forkøbet. De spændende ting, der kom frem fra Ørslev, Bårse, Udby og Risby har tidligere været omtalt, så her skal blot nævnes - at det drejer sig om keramik fra stenalderen, jernalderbebyggelse og -gravplads, middelalderkirkegård, samt "mødecetre" fra både sten- og jernalder. De mange fund har vist, at nutidens motorvej er blevet genplaceret oven på oldtidens hovedrute ned gennem Sjælland. Og som sådan kan der drages paralleller til den forrige anmeldelse.

SKALK 90: 1 bringer, apropos dette, et billede og en kort omtale af et af pragtsmykkerne fra Udby: en rosetfibula, der består af næsten 60 forskellige løsdeler i bronze, sølv og guld!

Mål og Vægt hedder en lille bog på 44 s. fra **Stevns Museum**, skrevet af *Henning Poulsen*.

Bogens udgangspunkt er, at museet for nylig har fået en stor samling af vægtlodder og målerekvisitter til sin udstilling. Det er dog ikke en almen museumsvejleder, idet emnet anses mere generelt.

Bogen kan være et nyttigt redskab for alle historisk interesserede - hvad enten det er det lokale, det almene eller slægten, der læses om/forskes i. Tidsmæssigt bliver både oldtid, middelalder, nyere tid og nutid inddraget i dette udmærkede arbejdsredskab, der kan give svar på en del spørgsmål.

Dansk Smedemesterforening, afd. Syd- og Østsjælland, havde 75-års jubilæum i 1990. Det fandt foreningen værd at fastholde for eftertiden gennem et festskrift. Godt det samme.

Det 16 sider store hæfte (der er ikke nævnt nogen redaktør) bringer gamle og nye fotos af bestyrelser til forskellige tider, ligesom periodens formænd er nævnt. Foreningens historie i de forløbne 75 år bliver ikke beskrevet systematisk, men glimtvis. *Jens Taarsted* skriver som daværende formand både om 40-års- og 50-års jubilæerne med historiske tilbageblik over udviklingen fra dengang, da hver landsby havde mindst én smed.

Der er flere, der skriver erindringsartikler - bl.a. en smedekone fra Sandved, *Agnes Olsen*. Derudover medtages gamle avisartikler og annoncer.

Det er altid morsomt at se de gamle priser. Som når prisen på 4 hestsko er steget 10.000% i de 75 år! Fra ca. 5 kr. til ca. 500 kr.

Strejftog III - med undertitlen: **Jens Bruun-Petersens Jernbanebilleder 1958-1964**.

Forfatteren, der kalder sig "perron-observatør," voksede op i Vordingborg, som han forlod i 1963. Han tog i den periode en mængde fotos af jernbaner og -materiel, ligesom adskillige notesbøger blev udskrevet med alskens kommentarer til sine fotos. Derfor er denne bog ikke kun for jernbaneentusiaster, men også for lokalhistorikere og lokale i det hele taget, som vil genopfriske gamle minder.

En meget stor del af illustrationerne er fra Vordingborg-området, men der er også en del fotos fra Præstø, Kalvehave, Fakse, Næstved og andre steder.

Denne gennemillustrerede bog på 64 s. er udgivet af **Bane-Bøger** i Roskilde, som ligeledes står for en **Jernbanehistorisk Årbog**. Den fra 1990 har ikke artikler fra området, men dog enkelte fotos fra Næstved-Præstø-Mern-Banen (gasgenerator drift 1944) og lidt omtale af Østbanen.

Frimærke-udstillingskatalog.

Frimærker kan som bekendt føre til meget, bl.a. til lokalhistorie. I oktober 90 blev der afholdt en landsdækkende frimærkeudstilling i Næstved; arrangeret af **Næstved Filatelistklub**. I Udstillingskataloget derfra er en af de største artikler skrevet af *Ken S. Jørgensen*. Den hedder: "Data vedrørende Næstved Postkontor og underlagte Poststeder". Her gøres der rede for postruterne fra 1624 og til i dag. Data om de forskellige jernbanestrækninger gives også, da bane og post har været knyttet sammen siden 1870, hvor stationerne samtidig blev brevsamlingssteder.

De poststeder, der var underlagt Næstved omfattede området fra Ty-

velse i nord til Køng i syd - og fra Sandved i vest til Tappernøje i øst. For de 30 poststeder (hvoraf mange ervedlagte) er alle kendte poststempler angivet med et årsmål, de har været brugt. Det ældste er fra 1845. Denne oversigt kan være en stor hjælp i forbindelse med aldersbestemmelse af lokale breve og postkort.

ENKELTE LOKALITETER

Brøderup

Brøderup Bogen.

Årsskriftet fra ungdomsskolen af samme navn - har i år samlet sig om temaet KUNST, bredt betragtet, men nok så meget med udgangspunkt i aktiviteter på skolen i årets løb. Forstander *Erik Saul* (ansvarshavende redaktør) skriver, at der hver uge er foredrag, "kunst," elevoptræden el. lign. - både for nye og gamle elever, samt venner af huset og forældre. "Kunsten at holde ungdomsskole" er, if. forstanderen, "at sætte nogen eller noget i gang."

I øvrigt er der adskillige tidligere eller nuværende elever, der bidrager til bogen med artikler. Indholdet spænder fra kunst i en mere snæver betydning, over Grundtvig til rock og marathonsløb. De fleste artikler er gode, tankevækkende og/eller levende beretninger.

Af fortegnelsen over elever (forsynet med fotos) fremgår det, at hovedparten kommer fra det sydlige Sjælland. Til slut skal nævnes, at det er en

flot bog på 42 s., der dog godt kunne bringe nogle flere billedtekster.

Fodby

Historisk Samfund for Sorø Amt

bringer i årbogen for 1990 artiklen: "Præstefamilie og Præstegård. Et blad af Fodby præstegårds historie." Det er *Erling Petersen*, der igen har lavet et stykke engageret lokal-/personalhistorie fra det vestlige landdistrikt i (den nuværende) Næstved Kommune.

Fodby Sogn var anneks til Skt. Peders Sogn i Næstved i årene 1555-1803. Det er inden for denne periode, at *Morten Nielsen Brysting* var kapellan til Fodby kirke; nemlig i samfulde 45 år: 1663-1708.

Det er ikke så meget kapellanen, artiklen handler om, men boopgørelsen efter hans død. Det var et fattigt sognekald, og den detaljerede beskrivelse af præstegårdens udseende, stand, indbo og vurdering bærer præg deraf. Der blev ikke meget tilbage til enken med de 7 (voksne) børn. Børnenes videre skæbne følges endvidere en smule.

Herlufmagle

For fjerde gang udsender **Historisk Forening for Herlufmagle Sogn** (fremover ændret til "Suså Egnshistorisk Forening") hæftet: **Jul i Herlufmagle**. Og som sædvanligt kommer der en bred vifte af artikler fra området frem (44 s./A4).

Den nuværende oldermænd, *Dan Gryning*, skriver om bylaugstraditio-

ner i Herlufmagle. Både oldermand og bymænd skal stadig være født i sognet for at komme i betragtning til valg; der iøvrigt ikke afholdes regelmæssigt.

Blandt de andre indslag har *Emmy Mandrup* skrevet om barndommens jul på sin sædvanlige levende, skønlitterære facon.

Ellers er hæftet præget og redigeret af *Knud Erik Antonsen*, der både skriver om Spragelse-stenen (en runesten, som nu er i Nationalmuseet) - om herregården Broksø, hvis nuværende hovedbygning "kun" er fra 1915-16 - og om *Oscar Petersen* og hans indsats i sognet. Han blev kendt som grundlægger af Elektrogården og en del lokale tiltag. Til sidst har redaktøren lavet en del pæne stregtegninger.

Holmegaardkommune

Gennem de sidste år har der været jævnlige beretninger om **Arbejderhistorisk Forening i Holmegaard** og dens forsøg på at lave en lokalhistorisk bog, hvor "det arbejdende folk" inden for industri, håndværk og landarbejde var i focus. Den er nu kommet: **Arbejdets Folk i tre Sogne**. De 230 s. er redigeret og delvis skrevet af *Hans Hansen* og som udgiver står omtalte forening og SID-Holmegaard.

Bogens undertitel: "- af Holmegaard Kommunes Historie 1814-1970" angiver afgrænsningen og fortæller samtidig, at det kun er nogle sider af kommunens historie, der omtales. Men selv om samfundet anskues fra "den svages side" er det ikke blevet enøjet og "frelst." Det er

en omfattende og spændende bog, der anskuer lokalsamfundet temmelig bredt. Bogen beskriver industriens fremmarch - naturligvis spec. Holmegaard Glasværk med dets nye udenlandske, indkaldte specialister, der var relativt vellønnede. I den sammenhæng får tørvegravning og -arbejderne en fyldig omtale. Også andre "virksomheder" i de 3 sogne gennemgås, såsom brugsforeninger, kro, mølle, bageri, bryggeri etc.

Arbejdernes kamp for retten til at organisere sig mødte ofte modstand, ikke blot fra arbejdsgivere og officielt hold, men også gennem passivitet i egne rækker - som da der kun mødte 6 personer frem til et arbejdermøde i Toksværd i 1893. Endda med Borgbjerg som taler. Børnearbejde og børns vilkår i det hele taget indtager en central plads i bogen, der endvidere giver en bred skildring af sognenes kulturelle liv; bl.a. forenings- og fritidslivet.

Hele landbosamfundets hierarki med karle, piger, daglejere, sæsonarbejdere, gårdmænd og godsejere fremstår med al tydelighed gennem fremdragelse af en mængde eksempler på lønninger, arbejdsopgaver, kostplaner m.m.

I 1920'erne hed det sig, at man fik vandgrød 21 gange om ugen på Holmegaard Gods!

Bogen bringer også navnene på de mange, der er interviewet, og hvis erindringer danner baggrund for en del af arbejdet. Direktør *Mogens Schlüter* havde i 60'erne interviewet en del personer, og deres beretninger er inddraget.

Dertil er der et fyldigt register og litteraturliste - hvilket medvirker til at gøre bogen til en meget anvendelig bog, der har interesse langt uden for Holmegaard Kommune.

Lundby

Årbogen fra Sydsjællands Landbrugsskole

var i 1990 et jubilæumsskrift, idet skolen har eksisteret i 75 år. "Skriftet" er en bog på 104 s. under redaktion af landbrugslærer *Knud Holm Nielsen*.

Af særlig interesse for lokalhistorien er hovedartiklen (den halve bog), som *Henning Jessen* har skrevet. Her bliver de forløbne 75 år gennemgået - sammen med det arbejde, der lå forud for starten i 1915. Som en pudsighed kan nævnes, at Brøderup Højskole i starten var imod planerne for landbrugsskolens start. Det ville gå deres interesser for nær, mente de. Artiklen er opbygget, så de 5 forstandere gennem tiden får hver deres afsnit sammen med de aktuelle begivenheder, der har fundet sted i deres embedsperiode. Den nuværende forstander, *Karsten Urup*, kom til i 1987.

Dernæst indeholder årbogen et antal mindre artikler om begivenheder i det forløbne år, ligesom der bringes fotos og navne på alle elever og lærere gennem året (næsten alle elever er fra Storstrøms Amt).

Menstrup

Næstved Kommune har de senere år lavet nogle meget oplysende **lokalplaner**; ud fra et lokalhistorisk synspunkt. Nu er det **Menstrup** i landdistriktet, det gælder. Mange træk af byens historie bliver her rullet op, fra middelalder til i dag - såsom gejstligt og verdsligt tilhørsforhold, udskiftning og dyrkningsfællesskab, udbygningen siden Næstved-Skælskør lan-

devejens anlæggelse i 1870 med håndværk og handel, fattighus og skoler - samt, naturligvis nutid og fremtidsplanlægning.

Næstved

Næstved Rådhus 1940-1990

hedder et lille jubilæumshæfte fra **Næstved Kommune**.

Indholdet begrænser sig ikke til det nuværende rådhus' 50 år, som titlen ellers antyder. Stadsarkivar *Bjarne Birkebæk* gennemgår rådhusene i byen fra ca. 1500 og til i dag; ialt kun 3. Det ældste er det eneste middelalderrådhus i Danmark, der stadig eksisterer. Det fungerede i godt 350 år, indtil afløseren på Hjultorvet stod klar i 1856. Det nyeste rådhus fra 1940 har været for lille i mange år, hvorfor en større administrationsbygning blev indviet i 1983. Men stadig er der forvaltninger "ude i byen." Udviklingen er unægtelig gået noget hurtigere i efterkrigstiden end før.

De to Nøgler 1890-1990

er den indforståede titel på en mindre bog fra **St. Johanneslogen** i Næstved - "samlet ved broder *Anders de Lichtenberg*."

Der har været frimurere i Næstved tidligere, men 1890 var året, hvor der blev oprettet en "instruktionsloge," som har haft et medlemstal mellem 60 og 70 de fleste år. Nu er der næsten 140. Gennem mange år holdt logen sine møder på Hotel Vinhuset, men i 1975 købte den sit eget hus. Kontingentet er i de forløbne år steget fra 8 kr. til godt 1300 kr./årligt.

Der medtages oversigter over for-

mænd, ordførende brødre og mestre, samt andre embedsbrødre i de 100 år. Desuden berettes om vigtige begivenheder i logens historie - som da den blev til en "arbejdende loge" i 1980. Nogle af de gamle ritualer fremlægges.

I tidsskriftet

Historie og Samtid 1990: 2

har *Svend C. Dahl* begået en mindre artikel om "Byvækst i Danmark." Indbyggertallet i de 25 største byer i Danmark - anno 1769 - er fulgt til 1988, hvorfra de nyeste bytællinger haves. Det er altså ikke indbyggertallet i kommunerne, der er brugt, da disse (især efter sammenlæggningerne o. 1970) bidrager til et falsk billede af byernes indbyrdes forhold. Udover 1769 og 1988 er der brugt tal fra 1801, 1840, 1880, 1921 og 1960. Samtidig er de 25 byer suppleret med 9 andre byer, som er blandt de 25 største i dag.

For vort område er det kun Næstved, der kan opfylde disse kriterier.

Næstved-Herlufsholm.

I anledning af 425-året for Herlufsholm Skoles oprettelse har skolen og godset gennem *C. A. Reitzels Forlag* udgivet bogen:

Humanitas christiana.

Herluf Trolle, som sammen med Birgitte Gøye stiftede den jubilerende skole, døde i 1565 efter et søslag mod svenskerne (han var flådens admiral). I den forbindelse holdt tidens fremmeste teolog, *Niels Hemmingsen*, en ligprædiken, der fremhæves som et højdepunkt i den etablerede Reformations humanistiske historie. Niels Hemmingsen var tillige Herluf Trolles personlige ven. Denne

prædiken blev trykt i 1565 og er her gengivet i sin helhed. Den alene fylder 75 af de 200 sider i bogen! Det må have krævet tålmodighed af tilhørerne! Desuden medtages 4 mindedigte, samt en mindetale af en ung professor ved navn *Christian Machabæus*.

Det hele er forsynet med noter, ordforklaringer og en lang afhandling af *F. J. Billeskov Jansen* som indledning. Her sættes hele reformationstiden med alle dens skelsættende humanistiske personligheder (Luther, Melancton, Palladius, Hemmingsen m.fl.) på plads i en større sammenhæng.

Alt ialt en grundlæggende bog og et kildeskrift om tiden, som vil blive anvendt i mange år fremover.

Næstved og Omegn

Liv og Levn,

hedder årsskriftet fra **Næstved Museum**, der også dækker de 3 nabokommuner. Som sædvanligt er der flere interessante artikler på de 25 s. i stort format.

Museets leder, *Palle Birk Hansen*, har 3 artikler - dels om "Næstveds torve i 850 år" (nævnt første gang i 1140, som det første kendte torv i Danmark) - dels en artikel om "Hans Villadsen Guldsmed," som var virksom i Næstved omkring år 1600 - og dels tages kunstmaleren Just Michael Hansen under kærlig behandling. Anledningen er, at museet har erhvervet et pragtfuldt folkelivsmaleri fra hans hånd (1833).

Derudover skriver *Evy Andersen* om, hvordan man regnede i middelalderen. *F. Michelsen* har lidt nyt om

Grønnegades Kaserne. *Jens Olsen* har lavet en fotomontage om Axeltorv og *Jes Kroman* skriver i en større artikel om træbåde og fiskeri i hele amtet, som han har registreret det på rundrejser i 1990.

Stevns

Fra Strøby Egede, på grænsen mellem de gl. Præstø og Roskilde amter, har **Nationalmuseets Arbejdsmark** en beretning om fundet af en spændende grav fra jægerstenalderen. Der var ikke mindre end 8 personer gravlagt på samme tid og i samme grav. Det var tre spædbørn, to 6-7-årige og tre voksne. Dødsårsagen kan ikke fastslås ud fra fundet. Der er ingen spor af voldelig død eller fatale sygdomstræk.

Den ca. 7000 år gamle grav blev optaget som en blok - konserveret - og kan nu ses på Køge Museum.

Vallensved

Skolen holdt sin 50-års-dag i 1990 og udgav: **Vallensved Skole 1940-1990** i den forbindelse; et 16-siders billedhæfte i A4 format; under redaktion af *Ulla Raaddam Sørensen*.

Hæftet bringer mange gamle og nye fotos fra denne centralskole, der afløste 4 små skoler i sognet i 1940. Det er altid sjovt at se på gamle fotos, hvis man har tilknytning til stedet. Desværre er det kun de voksne (lærerne), der sættes navn på. Dog er det nyeste foto af alle skolens elever og lærere forsynet med elevnavne - men desværre kun fornavne.

Hæftet blev samtidig et begravels-

sesskrift for skolen, idet den blev nedlagt af besparelsmæssige årsager samme år.

Om den ældste skole i Vallensved, "Den Plessenske Skole", har *Jens Tommerup* en mindre artikel i Næstved Kommunes personaleblad:

Trolden 1990: 3.

Heri bringes en beskrivelse af indretning, udseende og formål for skolen fra 1724. Storgodsejer C. A. von Plessen lod bygge 14 skoler i landsbyerne på sine godser i området og blev den største private skolebygger i Danmark på den tid. Endnu er der 3 tilbage af disse.

Artiklen kommer også ind på nogle skolevisitationer fra o. år 1800, ligesom skolens fattighusæra fra 1817 får et ord med på vejen. Skolen er i dag et mini-skolemuseum, der er åbent for besøgende.

Vordingborg

I Zise -

Toldhistorisk Tidsskrift 1990: 3

har *Bent Rodhe Jensen* skrevet om en side af toldvæsenets historie i Vordingborg. "Fire Toldkamre i Vordingborg" hedder artiklen, og det er netop toldkamrene som bygningsværker, der er hovedindholdet for undersøgelsen.

Efter et kort rids tilbage til middelalderen nærmer forfatteren sig de egentligetoldkammerbygninger, hvoraf den ældste er fra sidst i 1800-tallet. De første 15 år af dette århundrede lå toldkammeret i Masnedsund ved station og færgeløje - men kom så tilbage til byen igen. Artiklen har både fotos, tegninger og grundplaner af de 4 toldkamre i byen.

Personalhistorie

På *Chr. Eriksens Forlag* bragte året bogen: **Hjerter Dame**, skrevet af *Poul Erik Møller Pedersen*.

Det er en bog om et kærlighedsdrama mellem en Næstved-løjtnant, *Freddy Castenschiold* fra 4. Dragonregiment og baronesse *Eugenie von Rahden* som var kunstrytterske i et cirkus. Dette drama, der ender med duel og mord skal ikke refereres nærmere, men forfatteren bygger sin beretning på et stort kildemateriale, som han selv har indsamlet. Bogen er en blanding af romantiseret fiktion og dokumentarisme, som må kunne fængsle mange.

Erik Hansen, København, har skrevet en slægtshistorie om en af sine forfædre, nemlig **Skoleholder i Vester Egesborg Mathias Thuresen Varde** (1669-1744) og hans familie.

Bogen er ikke til salg gennem boghandelen, men Næstved Stadsarkiv

har fået et eksemplar. De godt 50 sider er maskinskrevet på en meget varieret måde og forsynet med gode fotos og kort. Det er derved blevet et eksempel til efterfølgelse, i stedet for de så ofte trist-udseende private slægtshistorier.

Ved siden af den ovennævnte skoleholder er der 3 andre hovedpersoner; hans 2 koner: *Anna Bertramsdatter From* og *Birthe Hansdatter*, samt den sidstes far: *Hans Hansen*, der både var klokker og væver.

Rasmus Hansen fra **Sjolte** i Snesere Sogn levede fra 1815 til 1894. I hans sidste leveår boede han hos en søn, *Hans Rasmussen*, i Saksøbing - og denne nedskrev farens erindringer fra værnepligtstiden 1837-38 og hans deltagelse i krigen 1849-50.

Erindringerne er samlet i et lille hæfte på 23 s. af et oldebarn i Farre, Jylland (*Aage Hellbo*). Det kan købes i Præstø Lokalhistoriske Arkiv, men der er ikke meget lokalhistorisk at hente, hvis ikke der er familieband til nævnte personer.

Historisk Samfund for Præstø Amt Oprettet 1912

Styrelsen

Dyrlæge Henning Poulsen,
Ved Munkevænget 18,
4660 Store Heddinge,
tlf. 53 70 25 19 (formand).

Gårdejer Knud Skovbæk,
Svanegaardsvej 2,
4734 Allerslev,
tlf. 53 79 61 42 (næstformand).

Museumsinspektør Birgitte Bille
Henriksen, Sydsjællands Museum,
4760 Vordingborg,
tlf. 53 77 25 54.

Overlærer Ebba Køie,
Kirkebakken 3,
4736 Karrebæksminde,
tlf. 55 44 22 01.

Museumsejer Kamma Bache,
Grønnegade 14, 4720 Præstø,
tlf. 53 79 23 50.

Fhv. afd. chef
V. Lundgaard Jacobsen,
Nygade 27, 4640 Fakse,
tlf. 53 71 35 57 (kasserer/redaktør).

Gårdejer Bent Ravnsted-Larsen,
Søndersognsvej 156,
4780 Stege,
tlf. 53 81 30 63.

Lærer Allis Bro,
Fyrrevænget 5, Appenæs,
4700 Næstved,
tlf. 53 72 00 13.

Sognepræst Svend B. Jørgensen,
Præstestrædet 6, Skelby,
4160 Herlufmagle,
tlf. 53 75 00 69 (sekretær).

Litteraturanmelder:
Lærer Svend C. Dahl,
Langtoftevej 5, Agerup,
4700 Næstved,
tlf. 53 74 40 22.

Regnskabsfører:
Niels Juul Nielsen,
Glumsøparken 16, 1.tv.,
4171 Glumsø,
tlf. 53 64 65 25.

Ekspedition:
Ekspeditionen af årbøger og andre
publikationer sker ved henvendelse
til samfundets regnskabsfører
Niels Juul Nielsen,
Glumsøparken 16, 1.tv.,
4171 Glumsø,
tlf. 53 64 65 25.

Salg af publikationer

Følgende årbøger m.m. kan købes ved henvendelse til Niels Juul Nielsen, Glumsparken 16, 1. tv., 4171 Glumsø. Tlf. 53 64 65 25.

Årbøger: 1919-72
Pris br. bd. 45,00 kr.
Medlemspris: 30,00 kr.

(send en søgeliste. Mange årgange er udsolgt).

Årbøger: 1975-1982
Pris pr. bd. 75,00 kr.
Medlemspris: 60,00 kr.

Årbøger 1983-1990
Pris pr. bd. 90,00 kr.
Medlemspris: 75,00 kr.

F. Vestergård:
Salget af Vordingborg Rytterdistrikt
Pris: 60,00 kr.
Medlemspris: 50,00 kr.

Benny Christensen:
Skibsværft og flådebase
Pris: 50,00 kr.
Medlemspris: 40,00 kr.

Niels Hartmann:
Pottemageriet på Rødeled
Pris: 25,00 kr.
Medlemspris: 15,00kr.

Claus M. Smidt:
Sjølunds fagre sletter
Pris: 40,00 kr.
Medlemspris: 30,00 kr.

F. Michelsen:
Det borgerlige Fugleskydnings Selskab
i Nestved 1797-1897.
Pris: 40,00 kr.
Medlemspris: 30,00 kr.

F. Michelsen:
Næstved 1870. Da banen kom til byen
Pris: 75,00 kr.
Medlemspris: 57,00 kr.

Morten Bredsdorff:
Grundtvig og Sydsjælland
Pris: 61,00 kr.
Medlemspris: 50,00 kr.

O. D. Lütken:
Præstø Amt 1839 (Indbundet)
Pris: 100,00 kr.
Medlemspris: 75,00 kr.

J. Ingemann Pedersen:
Susåen og Den danneskjoldske Kanal
Pris: 110,00 kr.
Medlemspris: 90,00 kr.

Agnete Jensen:
Højerup gamle kirke
Pris: 30,00 kr.
Medlemspris: 25,00 kr.

Ovennævnte priser er incl. moms, men ekskl. forsendelsesomkostninger.

